

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MAYIS 1977

İÇİNDEKİLER :

- Konya İlçelerinde Kütük Atma, Kütük Dökme Saim AÇIKGÖZ
Çolaklı Köyü'nde Alkışlar, Kargışlar Ertuğrul TAYLAN
Atışma Birincisi Âşık Reyhani, Eserlerinden Örnekler Doç. Dr. Muhan BALI
Kerkük'te Giyim - Kuşam Beşir ÇOBANLI
İzmir'de Halk Tedavisi Üsülleri Phl. Dr. Nevzat GÖZAYDIN
Halk El Sanatlarında Kullanış Pratikliği ve Otomasyon Sıtkı SOYLU
Bergama'da Nazarla İlgili Uygulamalar Necip ALTINIŞIK
Karaca Oğlan'ın Yaşadığı Çağ — I — A. Saim EMİRMAHMUDOĞLU
Âşık Tüccarı ve Vali Paşa Kızı Rivayeti Haydar ÇETİNKAYA
Zeybek ve Efe Sözcükleri Sabahattin TÜRKOĞLU
Kitaplar Arasında : «Borlu Kemalî Baba» Üzerine İlhan YARDIMCI
Bektaşılıkte Kullanılan Deyimler — V — Doç. Dr. Bedri NOYAN
Gemerek Türküleri — VI — Mehmet Güner DEMİRAY
Ermenek'te Söylenen Maniler Ali İLİSULU
Bir Trakya Masalı Tü(y)lü Çocuk Haşım Şekip IŞIK

BİZE GELEN KİTAPLAR

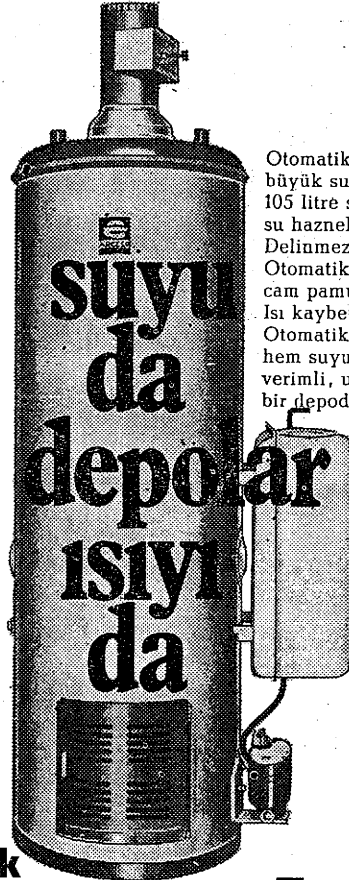
SAYI: 334

KURUŞ: 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

129

otomatik
ARÇELİK
termosifonu

Otomatik Arçelik termosifonu büyük su kapasitelidir. 105 litre su alır. Emaye su haznelidir. Çift cidardır. Delinmez, paslanmaz. Otomatik Arçelik termosifonu cam pamuğu ile tecrit edilmiştir. Isı kaybetmez. Otomatik Arçelik termosifonu hem suyu, hem ısıyı koruyan verimli, uzun ömürlü bir depodur.

(Yeni Ajans : 234 - 49)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MAYIS 1977

İÇİNDEKİLER:

- Konya İlçelerinde Kütük Atma, Kütük Dökme Saim AÇIKGÖZ
Çolaklı Köyü'nde Alkışlar, Kargışlar Ertuğrul TAYLAN
Atışma Birincisi Aşık Reyhani, Eserlerinden Örnekler Doç. Dr. Muhan BALI
Kerkük'te Giyim - Kuşam Beşir ÇOBANLI
İzmir'de Halk Tedavisi Usülleri Phl. Dr. Nevzat GÖZAYDIN
Halk El Sanatlarında Kullanış Pratikliği ve Otomasyon Sıtkı SOYLU
Bergama'da Nazarla İlgili Uygulamalar Necip ALTINIŞIK
Karaca Öñan'ın Yaşadığı Çağ - I - A. Saim EMİRMAHMUDOĞLU
Aşık Tüccari ve Vali Paşa Kızı Rivayeti Haydar ÇETİNKAYA
Zeybek ve Efe Sözcükleri Sabahattin TÜRKÖĞLU
Kitaplar Arasında: «Borlu Kemalî Baba» Üzerine İlhan YARDIMCI
Bektaşilikte Kullanılan Deyimler - V - Doç. Dr. Bedri NOYAN
Gemerek Türküleri - VI - Mehmet Güner DEMİRAY
Ermenek'te Söylenen Maniler Ali İLİSULU
Bir Trakya Masalı Tü(y)lü Çocuk Haşim Şekip İŞİK

BİZE GELEN KİTAPLAR

.....

SAYI: 334

KURUŞ: 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

800'den fazla şube ile
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın : 60177/A. 20190 - 50)

**EN KÜÇÜK
TASARRUFLARINIZA,
BÜYÜK
TASARRUFLARINIZ
GİBİ DEĞER
VEREN BANKA**

AKBANK

**ANADOLU
BANKASI**
SİZİN ESİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
kısacası
AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor : 52)

(Folklor : 51)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

7973

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ
KURUCUSU VE SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 334

MAYIS 1977

YIL : 28 — CİLT : 17

KONYA İLÇELERİNDE KÜTÜK ATMA - KÜTÜK DÖKME

Yazan : Saim AÇIKGÖZ

Konya, Türkiye'nin en geniş yüzölçümlü ili-
dir. İl merkezi ile ilçelerinin çoğu İç Anadolu
Bölgesi'nde yer aldığı halde, güney yönündeki
Bozkır, Hadim, Ermenek ilçeleri Akdeniz Bölge-
si'nde bulunur. Geniş bir alana yayılmış olma-
sından ötürü, Konya'nın ilçeleri arasında oldukça
büyük ayrımlar gösteren toplumsal yapı özellik-
leri, değişik gelenek, görenekler görülür. Top-
lumsal yapı, her yerleşim merkezinde ayrım gös-
terirse de bu durum Konya'da daha belirgindir.

Hadim ile Ermenek, uzun tarihsel geçmişle-
ri de olan, Konya'nın güneyinde, İç Anadolu ile
Akdeniz Bölgelerini birbirinden ayıran Toroslar-
ın üzerindedir. İlçelerin bulunduğu yörenin ana
özelligi, çok dağlık oluşudur. Nerdeyse düz alan
bulmak olanaksızdır. İlçe merkezlerinde ve köy-
lerde yaşayan halk, tarıma elverişli düz alanlar-
dan yoksun olduğundan, yılın belli aylarında yay-
laya geçer. İlkbahar, yaz ve sonbaharın da yar-
sını yaylada geçirir. Hemen her köyün kendine
özgü bir yaylası vardır. Halk, burada hayvanını
otlatır, besler; bölgeye elverişli tarım bitkilerini
eker, ürününü alır, kışlık gereksiniminin önemli
bir bölümünü hazır eder. Ürününü aldıktan son-
ra, yaz mevsimi de artık yerini sertleşen hava-
lara bırakmakta olduğundan, kışı geçirmek üzere
yeniden köyüne, kasabasına döner. Bu yaşam bi-
çimi, kışlık - yaylak düzeni, her yıl böyle sürer
gider.

Hadim ile Ermenek ilçelerinin, gittikçe azal-
makta ise de, bu gün de süren ortak bir gele-
neği vardır. Buna, Hadim'de Kütük Dökme, Er-
menek'te Kütük Atma denir.

Türk toplumunda erkek çocuğuna, kıza kı-
yasla daha çok değer verilir. Aileler, erkeği, kı-
za yeğ tutarlar. Yeni evlenmiş çiftler, ilk ço-
cuklarının erkek olmasını isterler. Hele birkaç
kızı olup da, bir türlü erkek çocuğa sahip ola-
mayanlarda, bu istek tutkuya dönüşür. Kimi aile-
ler de bu dileklerinin gerçekleşmesi için, dedelere
mum yakma, bez bağlama, yoksullara bağışta bu-
lunma, kerametine inanılan kişilerin hayırdasını
alma gibi çeşitli yollar denerler. Kısacası erkek
çocuğun, kıza bir üstünlüğü vardır toplumumuz-
da. Böyle olunca, doğan çocuk erkek olunca,
bunu kutlamak gerekir. İşte Kütük Atma, Kütük
Dökme şöleni, bu kutlamak düşüncesinden doğ-
muş olmalıdır.

Hadim'de Kütük Dökme yıllıktır. Bu şölen
törenini, o yıl içinde erkek çocuğu olanlar ya-
par. Genellikle bu, köylü yaylaya göçtükten son-
ra, yaylada düzenlenir. Her yıl, yaylada eli bece-
rikli, düzenleme yeteneği olan, sayılan - sevilen
biri Kütük Başı seçilir. İşe, o yıl içinde erkek
çocuğu olan ailelerin saptanmasıyla başlanır.
Sonra da, bu ailelerden ekonomik güçlerine göre
yiyecek maddelerinin toplanmasına geçilir. Kimi
aile bir - iki havay (1) bulgur, kimisi et gerek-
siniminin giderilmesi için sürüsünden koyun,
keçi türünden (2) birkaç hayvan, yeterince tere-
yağ, süt - yoğurt vererek bu işe katılır. Fakat

(1) Havay : Bir ölçü olarak büyük gaz te-
nekesi.

(2) Yörede genellikle keçi beslenir. Bu
nedenle verilen hayvan da keçidir.

Derlemeler :

7974 TFA 17 334 Mayıs 1977

ÇOLAKLI KÖYÜNDE ALKIŞLAR, KARGIŞLAR

Derleyen : Ertuğrul TAYLAN

- 1. Alkişlar (Hayırdualar) :**
Ak sakallı piriiler ol.
Allah belâdan kazadan korusun.
Allah birimi bin etsin.
Allah eline ayağına kuvvet versin.
Allah muratlarında, dileklerinde ne varsa versin.
Allah şeytan sırlarından, düşman şerlerinden korusun.
Ayağın göl, başın pınar olsun.
Ömrün uzun, düğünün güzün olsun.
Taş diye kımsıladığın altın, toprak diye kımsıladığın gök kuruş olsun.
- 2. Kargışlar (Beddualar) :**
Başına gelsin de hoşuna gelmesin.
Bir yufkalar bulama da benim kapıma gel.
Birinden emdiğin kan, birinden emdiğin trin olsun.
Defteri dürülesice.
Dilinde kara yakmalar çıkasica.
Dininde bulasica.
Dokuz kapıda dokuz pabucun kalsın.

Dokuz kapıdan koğul.
Dölü döşü Karadenize dökülesice
Elceğizine hisimler insin.
Elin terazi, koltuğun tekne olsun da evlerde un ara.
Gözlerin kör olsun da sürüm sürüm sürün.
Gözünle dizine dursun.
Hepsi bir tahtadan gitsin.
İki ucunu bir yerde bulma, iki yakalı gömlek bulma.
İlecine (leşine) kuzgunlar dönsün.
Kanlı gömleğin ile kara haberin gelsin.
Naha Allah bilinmez dertler versin.
Naha Allah kazınacak tırnak vermesin.
Naha diplere yat da kapılara bak.
Naha ettiğim iyilikler gözünle dizine dursun.
Naha gavur mezarına konasica.
Kazan kazan da ceremelere ver.
Oğlunda kızında bulsun.

Fatma Taylan (55) ve Nuriye Taylan'dan (22) derlenmiştir.

her ailenin az da olsa bir katkısı olur. Yeterince kap-kacak da elde edilince, yaylanın gençleri Kütük Başı'nın yönetim ve gözetiminde bunları pişirmeye başlarlar. Hayvanlar kesilir, yüzölür, etleri parçalanır. Bulgurla büyük kazanlarda kaynatılıp pişirilir. Etili, tereyağlı bulgur pilavı hazır edilir. Yanında bolca yoğurt, ayran da bulundurulur. Herşey hazır edilip bitirildikten sonra, tüm oba halkı büyük sofraların başına çöküp, bol etli, tereyağlı pilava sevinç ve mutluluk içinde kaşık çalarlar. Bir elle yemek yenirken, öteki elle de havaya mermi sıkılır. Her yetişkinin bir tabancası vardır. Bu bir erlik belirtisi sayılır çünkü. Fıkralarla, anılarla süslenen bol gülüşlü konuşmalara tabanca sesleri karışır.

Bu şölen geleneği, küçük değişikliklerle Ermenek yöresinde de vardır ve sürmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ermenek'te buna Kütük Atma denir. Hadim'den ayrı olarak burada bu şölen, genellikle yaylada değil, yayladan göçüp köye, kasabaya gelince, sonbahar ayları ile kış başlarında olur. Her mahalle ayrı olarak kütük atar. Yine bulgur, et, tereyağ toplanır. Köyün ya da mahallenin, köyün tüzel kişiliğinin ma-

lı olan odada bunlar pişirilip, yenir.

Gerek Hadim'deki Kütük Dökme'de, gerekse Ermenek'teki Kütük Atma'da sofrada içki bulunmaz. Babalarla oğulların, yaşlılarla gençlerin bir arada bulunmasından mı, yoksa sık sık eller tabancaya gittiğinden, içkinin etkisiyle yaralama ve ölüm gibi mutluluk ve sevince acı katacak olayların olabileceğinin düşünülmesinden mi olsa gerek, bu şölenlerde içkiye hiç yer verilmez.

Yemekten sonra gençler, bildiğimiz ağaç kütükleri alıp, erkek çocuk sahibi olanların evlerine gidip bunları bırakırlar. Ancak bu basit bırakma eylemi değildir. Pek kibarca yapılmaz. Zaten iğreti kapılar, kütüklerle, iplerinden koparılarak, menteşelerinden sökülerek evin içine atılır. Kimisi de bacadan aşağıya indirilir. Bu yöredeki evler genellikle toprak damlıdır. Arazi de engebeli olduğundan, bir evin damı, öteki evin önü hizasındadır. Bacadan kütüğü atmak bir sorun değildir.

Genelenin bu adı almasına, hiç kuşkusuz bu son eylem neden olmuştur.

Sazşairleri :

7975

ATIŞMA BİRİNCİSİ AŞIK REYHANI

— 3 —

ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

Yazan : Doç. Dr. Muhan BALI

Ne olur canımı
Vermeden alma.
Ödügümdü
Açık gider
Gözlerim.
Tez gel
Cemaaten
Geriye kalma
Reyhani'nin
Sevdiçeği
Güzelisin
Aç gözünü
Boş boşuna
Koçalma

III

1. Benim bu derdime derman,
Ola mı bilmem efendim.
Yazılmış bozulmaz ferman,
Kalem'i bilmem efendim.
Her tarafım gizli çiban,
Dele mi bilmem efendim.
Buna tabib çare bilmez,
Yar gelip yarsa gerektir.
2. Ben aşkıma ikramında,
Ta ulu divana kestim
Bahtım siyah gönlüm yanık,
Bağrımı hicrana kestim.
Şifayı derdeme ezel
Olan kabristana kestim.
Bir razar eyleye Rahman
Halimi görse gerektir.
3. Dedî derdin söyle bana,
Dilim tutmaz hiçab ettim.
Eyyübün yarısı değil,
Durup anda hesap ettim.
Derdim bana derman iken
Şekvayı ıstırab ettim.
Reyhani yar gözlerinden
Bu hali bilse gerektir.

IV

1. Nisan geldi kara taşta gidelim,
Ne hoş gelmiş o dağlara bir çiçek.
Toplayıp koklayıp derman edelim,
Belki derdimize çare bir çiçek.

Bundan önceki iki yazımızda Reyhani'nin hayatından (1) ve sanatından (2) bahsetmiş, Doğu Anadolunun bu güçlü ozanını okuyucularımıza tanıtmaya çalışmıştık. Bu yazımızda eserlerinden örnekler verecek, onun en çok başarı sağladığı şiir dalı olan atışmaları üzerinde duracağız.

Yaşar Reyhani halk şiirinin hemen her şeklini kullanmış, çok şiir söylemiş ve yazmış bir aşiktir. Öyle ki atışma da dahil, sazı eline aldığı zaman onun hiç bir meydandan boş döndüğü, sözünün tükenip de sazının sustuğu görülmemiştir.

Bu yazımızda Reyhani'nin cinaslı kıtalarından, kesiklerinden, semailerinden, koşmalarından örnekler verip aşıklar destanını sunacağız.

Reyhani'nin atışmalarını bir başka yazıda ele almak niyetindeyiz.

1. Su başında üryan olup çimenler,
Ne anlarsın ak nicedir kara ne.

İssiz gitti tipiye ne kara ne.

2. Aşıkların yüzü olur ak yarım,
Deredesen deryalara ak yarım,
Herkes giymiş sarı, yeşil, ak yarım,
Yaşlı mısın giydiğin kara ne?
3. Der Reyhani: Görüm yüzün, gül, senin,
Yanağından rengin alsın gül senin,
Bülbül isen has bahçede gül senin,
Boşuna düşmüşsün gam, efkara ne.

Gel güzelim,
Gel canım,
Gel beni,
Ah ile
Hicrana
Salma.
Ağa gözlerine,
Aşık olmuşum.

(1) TFA., Mayıs 1968, C. 11, Sayı 226, s. 4753.

(2) a. y. C. 11, Sayı 228, s. 5003.

2. Haş haş gağum tutmuş uzaktan bakar,
Nergiz gelin olmuş ay yıldız takar,
Yarpuz, keklik otu ne güzel kokar,
Âşık olmuş o efkâra bir çiçek.
3. Konar figan eder bir gönül kuşu,
Sardı beni çıkamadım yokuşu
Halı gibi tabiatın nakışı,
Örnek vermiş ara ara bir çiçek.
4. Lâlenin kırmızı, siyah fesi var,
Sarı taştâ ala geyik sesi var,
Kavalın bir acı inlemesi var,
Çobanı düşürmüş zara bir çiçek.
5. Her yanı bir nokta hurufat gibi,
Bol mürekkep çeşmelerin kâtibi,
Sayfa sayfa kat kat bir kitap gibi,
Beyaz dağ üstüne kara bir çiçek.
6. Sinekler vızılar uçar kelebek,
Arı, haramiye karşı çeşme cenk,
Yaylalar üstüne çeşit çeşit renk,
Kakül olmuş güzellere bir çiçek.
7. Beni de bir şairim Reyhani adım
Sorun çiçeklere az mı ağladım,
Benim tablattan tek bir müradım,
Devşireyim nazlı yare bir çiçek.

V

1. Bir derdsiz diyara varmak istedim
Gördüm yürüdüğüm yol benim gibi.
Mecnun gibi bir Leylâyı aradım
Sitemle yaralı cöl benim gibi.
2. Varsa maharetin, meydanıma çık,
Yaralı avcıyı ceylanım kaçık,
Gurbet tabutunda gözlerim açık,
Eğer âşık isen öl benim gibi.
3. Reyhani'yim hasret gözüm süzülür,
Göz gördü, eğer yetmez, bağrım ezildi,
Kemiğim çürüdü derim üzülür,
Var mı bu âlemde kul benim gibi?

VI

1. Zuhrap yaylasında bir güzel gördüm
Emsalsiz yaranmış cihana keklik,
Vardım konağına bir selâm verdim
Hizmet ile durdu divana keklik.
2. Mor çiçek b'tirir bastrığı yerler
Yüzünde yer olmuş tomurcuk derler
Sordum üç bacının büyüğü derler
Yeni bir gül dikmiş gülsene keklik.
3. Ala gözler kudurettin nakışlı,
Züleyha bakışlı, dürdâne dişli,

Anadan ayrılmış mahzun bakışlı,
Benzer bir yaralı ceylana keklik.

4. Altın beyaz giymiş üstünde sarı,
Kar çiçeği gibi gözler baharı,
Ak göğsü üstünde Gürcistan narı,
Şah gibi hükmeder zamana keklik,
5. Çeşme olsa herkes gelir içmeye,
Gonca olsa göz dâkerler açmaya,
Koymam kimse kapımızdan geçmeye,
Yarı olsa, Âşık Reyhan'a keklik.

(1.9.1966)

VII

1. Arkadaşlar ben yolumu şaşırırım
Akşam oldu güneş battı cöl garip.
Ayrılık hasretin boydan aşırırım
Ana gelmez, ata gelmez, il garip.
2. Aşkımdan uğradım müşkül hallere,
Akan göz yaşımı kattım sellere,
Açılmadan hozon değdi dallara
Ah elinden bülbül uçtu, gül garip.
3. Âşık Reyhani'yim gamım b'tmedi,
Ahdimde durmaya gücüm yetmedi,
Ayrılık ahundan sazım ütmedi,
Ağladı saz, perde bozuk, sel garip.

VIII

1. Şarkın dört yanında nice
Âşklar meydana geldi.
Feryat etmek gündüz gece
Beyhutlu Hiçran'a geldi.
2. Cip Hınısta Bolu İlham,
Ondan baştır Âşık Burhan,
Tortum'da ihtiyar Umman,
Bağrı yana, yana geldi.
3. Yusufelinde Huzuri,
Müdamî de onun yarı,
Şamşetli Deryanın zarı,
Bu üçü nızama geldi.
4. Yaşı seksen beş İhamî,
Bardızdır onun meskeni,
Çermikli Mevlit İhsani
Divani Narman'a geldi.
5. Akyarlı Dursun Cevlani,
Arpaçayında Elvani,
Meclislerin şad insanı
Sosyetli Hiçran'a geldi.
6. Mihmani aşkın delisi,
Nevzat olan sokterisi (?)
Cemal, Kağızman'a geldi.

Irak Türkmen Folkloru :

KERKÜKTE GİYİM - KUŞAM

Yazan : Beşir ÇOBANLI

Kerkük'ün erkek ve kadınlarının diğer şehirlerde görülmeyen giysileri vardır. Irak'ın hangi şehrinde olursa olsun giydiği giysiden Kerkük'lü olduğu anlaşılır.

Erkekler başlarına beyaz bört (Araşın adı verilir) üzerinden camadan'ı bağlarlar. Camadan beyaz ve siyah olur. Camadanı bağlarken beyaz beyaz üzerine, siyah siyah üzerine gelir ve sol yandan camadanı ters bir sarma ile bükler ve özel bir görünüşü olur. İhtiyarlar bört yerine yine bir camadanı başlarına bağlarlar, onun üzerinden ikinci camadanı burmaca ederler.

Zıbın, ağır ve pahalı kumaştan yapılır, zıbının yakasından kurşak altına kadar ve iki cebinin ağzına ve iki kol labmasına ve iki çekine kırma keytan dikilir.

Bele, aynı kumaştan yapılmış kurşak bağlanır. Zıbın altından beyaz gömlek giyilir, eskiden

7. Derikte Âşık İhsanî,
Veysel gibi âşık hanî?
Sulari'nin hoş lisanı
O güzel Tercan'a geldi.
8. Ali İzzet Özkan ağır
Güründe Şah Turna, Çağlar
İstanbul'da Beyhani var
Daimî Erzincan'a geldi
9. Karsta Âşık İslam yazar,
İlhamî hasmını bozar,
Abbas, Musa, Sadî de var.
Gerisi Mahzuna geldi.
10. Âşık Nesimî, Çırakman,
Ankara'da açar meydan,
Gül Ahmet aşka koyulan,
Hepisi yan, yana geldi.
11. Başı gitse yitmez sesi,
Vatan için inlemesi,
Namık Kemal'in rutbesi,
Güllüşah İhsan'a geldi.
12. Âşıkların gam köşesi
Tükenmedi endişesi
Her taraftan dost nağmesi
Alvarlı Reyhan'a geldi.

(7.3.1954)

bu gömleklere yengicli olurdu ve uzun ayak do- nu «tuman» giyerlerdi.

Zıbın üstünden ceket giyilir. Ceketle zıbın aynı kumaştan yapılır. Eskiden ceket yerine salta giyerlerdi ve erkekler omuzlarına aba alırlardı. Bunun yakası genellikle sırmalı olurdu.

Ayakkabı olarak, kış günleri kundura giyerler, yaz günleri semtinden yapılmış beyaz keleş «acem kelaşı» giyerler. Eskiden Yemeni giyerlerdi. «Kerkük genci bu kıyafetiyle o kadar güzel ve heybetli görünür ki, yürüse yer ayağı altında incimez, eğer dokunulsa kurt gibidir, pençesinden düşman kurtulmaz».

Kadınlar zıbın giyerler. Kadınların giydiği zıbın erkeklerinkinden farklıdır, yakası ve çekileri keytansız olur. Keytan yerine simcaf dikilir. Şimdi kalmamış gibidir, yalnız yaşlı kadınlar giyer.

Zıbının altına gömlek giyerler. Göğüste sıkma, onun üstünden «Salta» yoksa fermana kumaşlar, renkli renkli ipeklerden, kımsi pul pul altından yedi saplı bir «aşkbend» takarlar. Baş örtülerine pilek ve saçak dikilir. Albaşsa kara murmustan yapılır ve saçakları olur. Kadın evden çıktığında aba giyer ve yüzüne peçe örter. Kadınların giydikleri aba siyah ve genellikle ipekten olur.

Ayakkabıysa, kadınlara has kunduralar giyerler. Eskiden yemeni giyerlerdi.

Kadınların kullandıkları süs ve düzen eşyalarına gelince: Gözlerine sürme, yüzlerine «Evlik ve kırşan» dudaklarına yaş ceviz kabuğuyla yapmış oldukları derman sürerler. Ellerine ve ayaklarına kına çalarlar, saçları beyazlaşırsa kına veya vesne ile boyarlar. Kulaklarına «sırga» saçlarına «Tarağ, sancak ve saçbağ», başlarına «Zilfiliğ» boyunlarına «altın boyunbağ, altın tesbih, inciden boyunbağ, gerdene, altın zincir ve Silahlığ», kollarına «bilezik, kulbağ ve dilmiş», bellerine «altın kemer» ayaklarına «hicil ve halhal» takarlardı (1).

(1) Şakir Sabir Zabıt, Kerkük'te İhtimai Hayat, Zaman basımevi, Bağdat - 1962, Arap harfleri.

İZMİR'DE HALK TEDAVİSİ USULLERİ

TÜRK FOLK LOR ARAŞTIRMALARI
 MAYI-1977 sayı: 334
 Böbreklerdeki kum veya taş :
 Yazan: Phl. Dr. Nevzat GÖZAYDIN

Toprağın altında kendi kendine yetişen patates cinsi bir bitki olan ve adına Şevketi Bostan (1) denilen sebzenin üstündeki ağaç kabuğuna benzer tabaka kazınır, güzelce yıkanır, kibrit kutusu büyüklüğünde parça parça doğranır. İstenirse zeytinyağı (2) ve limonla (3) pişirilip yemek olarak da yenir. Haşlandığı takdirde elde edilen su, sabahları aç karına bir bardak olmak şartıyla içilir. Tadı hafif acımtraktır. Böbreklerdeki kumu veya taşı kesin olarak düşürür.

«Ben eniştemden görmüştüm, sonra sancısını devamlı olarak çektiğim sol böbreğimdeki taşı düşürebilmek için bizzat yaptım ve gerçekten faydasını gördüm, taşı düşürdüm. Otuz yıldan beri devamlı olarak hazırlar içerim».

Kum için, ayrıca, yeni biten mısır püskülü (4) de haşlanır ve suyu içilirse faydası görülür.

Çıban :

Rastık taşı denilen siyah taş iyice dövülür, un haline getirilir. Aynı bir yerde, bir torba içine konulan yoğurt'un suyunu iyice bırakması için yüksekçe bir yere asılır ve bekletilir. Bir müddet sonra suyunu tamamen bırakmış olan yoğurtun içine dövülmüş olan rastık taşı karıştırılır. Çıban, oksijenle hafifçe temizlenir ve bu melhemden üzerine iki-üç defa (bir-iki gün içinde) sürülür. Çıbanın derhal kuruduğu ve yarının iyileştiği görülür.

İshal :

Taze incir (5) yaprağı damarlarından dikkatlice ayıklanır. Bu damarlar kurutulur. Ya ıhlamur veya çay gibi pişirilip içilir veya kuru toz halinde kaşıkla yenir. Toz halinde yendiğinde üstüne bir miktar ılık su içilir. En ağır ishali bile derhal keser.

İştahsızlık :

Taze incir veya ceviz (6) yaprakları iyice kaynatılıp elde edilen su ile zayıf iştahsız ve kuvvetsiz çocuklar banyo yapılır (7). Bir ay veya en çok kırk gün devamlı banyo yapılırsa, çocuğun iştahının açıldığı, güçlenip kuvvetlendiği görülür.

Öksürük veya nefes darlığı :

İzmir dolaylarında Radika adı verilen Hindiba (8) kırmızı köklüdür. Bunun tadı acımtraktır. Beyaz köklü olanı da vardır ve daha tatlı olur. Bilhassa, kırmızı Radika haşlanıp suyu içi-

lirse öksürüğe iyi gelir. Ayrıca nefes yollarını ve ciğerleri temizleyip mikroplardan arıtır.

Mide hastalıkları :

Damla sakızı nöbet şekeri ile dövülüp sabahları ve akşamları yatarken birer tatlı kaşığı yenir, üstüne biraz ılık su içilir. Midedeki yanmaları ve sancuları keser.

Sarılık :

İzmir dolaylarında halkın «kedi götü» (9) dediği gümüşü renkli tüylü bir yaprak vardır. İçinde parmak büyüklüğünde tohumu olur, hafifçe sıkılıncaya «pif pif» diye ses çıkarır. Kuvvetlice sıkılırsa içi akar. Bundan sadece birer damla sol ve sağ burun deliklerine damlatılır. Bir damla da, bir fincan şüya damlatılıp içilir. Bundan sonra hasta devamlı olarak hapşırır, aksırır ve burnundan hep sarı bir su akar. Bu su bittikten üç gün sonra hasta tamamen iyileşip ayağa kalkar.

Şeker hastalığı :

Dut (10) yaprakları yeni çıkmaya başladığında en küçüklerinden taze taze toplanır, bol su ile iyice yıkanır ve çiğ olarak yenir. İki - üç defa yenirse derhal şeker miktarı düşer.

Anlatan : Bn. İsmet SÜMER, Bandırma 1912 doğumlu olup çocukluğundan beri İzmir'de oturmaktadır. Tahsili ortadır. Ankara'da Mart 1975'de derlenmiştir.

Açıklamalar :

1) Latince: Carbenia benedicta, Alm. : Benedikten Distel.

2) Lat. : Olea, Alm. : Olivenöli.

3) Lat. : Citrus, Alm. : Zitrona.

4) Lat. : Zea L. GRAMINEAE, Alm. : Mals.

5) Lat. : Ficus, Alm. : Feigen.

6) Lat. : Juglans L. JUGLANDACEAE, Alm. : Walnuss.

7) Bu banyonun hazırlanması hakkında geniş bilgi için bkz. : Dr. Nevzat Gözaydın, «Halk tedavisi, Aylık Sağlık Dergisi cilt 1, sayı 1 (Aralık 1974), Ankara, s. 6.

8) Lat. : Cichorium L. COMPOSITAE, Alm. : Cichorie.

9) Acaba Kedi otu mu? Lat. : Nepeta L. LABIATEA, Alm. : Katzenkraut.

10) Lat. : Morus MORACEAE, Alm. : Maulbeerbaum.

HALK EL SANATLARINDA KULLANIŞ PRATİKLİĞİ VE OTOMASYON BELİRTİLERİ

Yazan : Sitki SOYLU

Halk el sanatları ürünlerinin yapım tekniği ve biçiminin, kullanım amacıyla halk yaşantısının zorunluklarına yönelik karakterde doğuş ve gelişimi de; estetik yönü kadar ilginçtir. Bu nedenle, el sanatı ürünlerinin san'at ve estetik yönü üzerinde durmadık.

Esasen araç, avadanlık ve eşyayı doğuran zorunlulukla, doğuş noktasından yeni bir araç atlayış ve doğuşu hazırlayan gelişim; topoğrafik etkenler, sosyal yapıdaki değişiklikler, estetik gelişimi sağlayan kişisel yaratıcı güç kadar üzerinde durulmaya değer bir özellik taşımaktadır.

İnceleme alanımızı Mut yöresiyle sınırladık ve bu yöredeki aşiret yaşantısını sürdüren etnik guruplarla, yarı yerleşik yörük ve yörükten yerleşik köylerde benzerlik arz eden malzemeleri ele aldık. İnceleme bölgemizin temel etnik unsuru Afşar ve Salur boyuna mensupturlar.

Bilindiği üzere Anadolu'ya göç eden büyük kitle, Asya'daki hayvancılığa bağlı konar göçer yaşantısını yüzyıllar boyu sürdürmüştür. Özellikle Afşar, Salur, Farsak, Elbeyli vb. boylar Anadolu'da ya dağlık bölgelere, ya da dağla ovanın kesiştiği çizgiye yerleşmişlerdir. Bu tercihte temel faktör, tek geçim kaynağı hayvancılık için önemli olan yayla-sahil iklimine bağlı kalıştır.

Bu, yani hayvancılığa bağlı yaşantı kendisine özgü aşiret takvimi dediğimiz takvimi ve mevsimleri oluşturmuştur. Aşirette dört mevsim yerine kademeli konaklama yerlerine uygun yazlak, güzlek ve kışlak geçişiyle bağlantılı üç mevsim vardır. Bu üç mevsimde ve mevsimleri düzenleyen konaklama yerlerindeki oturma süreleri dışında sürekli yolculuk bu toplulukların zorunlu kaderidir. Kışlaktan çıkışla tekrar dönüş arasındaki 12 ayın yedisi yollarda hareket halinde geçer.

Bu yazlak, güzlek ve kışlakta geçen ortalama 5 ayın dışındaki yolculuk, bazan üç bazan beş akşamlik konakların dışında süreklilik arzeder.

Akşam konaklamak, sabah yürümek için aile veya obanın tüm eşyalarının indirilip, tekrar yüklenmesi; topoğrafik zorunluluk kısıtladığı taşıma aracının at, merkep ve deve gibi belli hay-

vanlarla sınırlanması, tüm eşya ve ihtiyacın bunlara uygun biçimde doğup gelişmesini gerektirmiştir.

Ayrıca yerleşik merkezlerden uzakta ve tamamen kırsal bölgedeki yaşantı gerek aile bireylerini ve gerekse obalarla oymakları kendi kendine yetme karakterindeki kapalı ekonomiye itmiş tamamen zorunlu ihtiyacın doğup oluştuğu el sanatları da bu esprit içinde gelişmiştir.

Bu noktadan bakınca görülür ki; aşiret yaşantısındaki tüm eşyanın ham maddesi, yaşantının bağlandığı doğa çizgisi üstündeki bitki, hayvan ve diğer doğal maddelere bağlı kalmaktadır.

Bu kısıtlı bağlanış, ihtiyaçların sağlanmasında kullanım pratikliğini, yerleşikliğe yönelişte ise otomasyonu geliştirmiştir.

Sosyal gelişim ve değişimleri kesin çizgilerle belirlemek olanağı yoktur. Ancak zaman içinde bazı olaylardan yararlanarak belirgin dönüşüm noktaları bulabiliyoruz.

XII. yüzyılda Anadolu'ya başlayan göçün en önemli kolu Torosların üzerinden batıya yönelik Afşar-Farsak-Salur boylarının göçüdür denebilir. Asya'daki tamamen hayvancılığa bağlı yaşantının zorunlu kıldığı konar göçerliği, bu boyların altı yüzyıl terketmediği anlaşılıyor. Nitekim bazı siyasi olayların da etkisiyle Toroslar üzerine Fırka-i İslahiyenin gönderilmesini gerektiren devlet zoruyla konar göçerlikten yerleşikliğe geçirme davranışı, bu yaşantının yukarıdaki belirlediğimiz süreçte devam ettiğinin en açık kanıtıdır. Yine aynı dönemde, yani XIX. yüzyılda, kara toplama denen asker celbi sisteminde, başka köyden evlenen erkeklerin askerlikten muaf tutulması sisteminin getirilmesi bu yerleş-tirme çabasında zorunlu dışta teşvik unsurundan da yararlanıldığını göstermektedir. Olay bizim için, bu üç Türkmen boyunun Anadolu'da ne kadar süre konar göçer yaşantısını sürdürdüğünün ve bu süre içinde ne tür el sanatı ürününün geliştirebileceğini saptamak yönünden önemlidir. Konuya dokunma nedenimiz de budur.

Eşya, yani el sanatı ürününü, bu yaşantının kısıtlı malzeme kaynağı ve en zorunlu ihtiyacın bu ana kaynaktan karşılanıp, yaratılması gibi bir

zorlamadan doğmuş, gelişmiştir.

Ancak belli bir doğa şeridi üzerinde sadece insanlar değil, ana geçim kaynağı olan hayvan sayısı da zamanla artmış; donmuş doğa kaynağı karşısında üreyen insan ve hayvan sayısı, ağır bir tempoyla da olsa yarı yerleşik «Yörük» yaşıntısını geliştirmiştir. Böylece yazları göçebe kışları yerleşik unsurlar yavaş yavaş tarıma da yönelmiş, bunun ardından da köyleşme meydana gelmiştir.

Toroslar üzerinde hangi köye giderseniz gidiniz, köklerinin bir aşiret boyundan önce yürüklüleşmiş, sonra da köyleşmiş olduğunu görürsünüz.

Bu gelişim, en ilginç örneğini konutta gösterir. İlk ve ilkel konut olan (Kara çadır) konar-göçer yaşantının vazgeçilmez ve daha fazla da geliştirilmesi mümkün olmayan en ideal konutudur. Biçimi ve türü ne olursa olsun kara çadır birkaç saat içinde sökülüp, kurulabilir niteliktedir. Gerek ham maddesinin sağlanıp dokunması ve gerekse biçimi yaşantı ile iklimin koşullarına uygun espridedir. Doğanın daha uygun olabildiği ve Arap etkisinde kalan Güneydoğu Anadolu'daki büyük Derim çadırları, Torosların üzerinde ve batıya doğru yerini Alaçık denen çadırçatmalara terkeder.

Kumaş kısmı kolayca rule haline getirilebilir, iskeleti teşkil eden ve gerim denen ağaç kısmı ise akardeon gibi kolayca katlanarak hepisi bir merkebe yükletilebilir. Gerek taşıma ve gerekse kurup sökmekteki bu pratiklik göç sırasında önemli olan zaman faktörünü en iyi şekilde değerlendirmeyi amaçlar. Otuz çadırılık bir obanın konaklama yerine gelip iki-üç saat içinde çadırlarını kurarak oracıkta pişirdikleri yemeklerle sofraya oturduklarına tanık olmuştum.

Hayvanları ile çadırları ve ailenin önemli bir bölümü yaylakta bulunan yürükten yerleşik bir köyün bostan tarlalarının başında oturmak için yaptıkları çardakta da çadır figürünün ve esprisinin aynen bulunduğunu gördüm. Yapık denen bir tür kavak melezinden yapılan çatma, güz gelince olduğu yerde yakılıyor, çok kuvvetli bir temizleme malzemesi olan külü çamaşırdaki kullanılmak üzere saklanıyordu.

Çatmaların önüne kurulan ve yerden 3 metre yükseklikte yatma olanağı veren 4 dikme üstüne kurulu Talfar'lar da hayli ilginçtir. Bunların ayakları, özellikle budaklı ağaçlardan seçiliyor,

böylece merdiven basamağı fonksiyonu bu budaklara yaptırılıyor.

Yayla ile sahilin belli iki nokta arasındaki çizgide seyretmeye başlamasıyla birlikte, özellikle yaylalarda çardak dediğimiz bir ilkel konutun doğduğunu görüyoruz.

Girişi genellikle doğu ve güneydoğuya bakan çardaklar; arkaları dikine iki metre kadar oyulmuş toprak parçası daha doğrusu dağ yamacına uçları gömülmüş, ön tarafta ise çatal dikmelere dayanmış ağaçların üzeri bölgede bulunan dal ve yapraklarla kapatılıyor, onun da üzeri toprakla örtülmek suretiyle yarı açuk bir konut biçiminde yapılıyor. Gerek duyulduğu bölgelerde yanları da tıpkı üstü gibi dal ve yapraklarla örülmek suretiyle kapatılıyor. Böylece çadıra göre daha koruyucu yarı ev bir konut elde ediliyor. Üstlerinde genellikle ardıc ağacı kullanıldığı için de ömürleri hayli uzun oluyor.

Çardaktan «Dam» denilen daha gelişmiş ve ağız, ağaçların birbirine sırım veya ağaç kabuğu ile bağlanması yoluyla elde edilmiş kapılarla kapalı tek odalı evlere geçildiğini görüyoruz.

Gerek çardak ve gerekse dam'larda yerleşik duruma geçinceye kadar tüm malzeme tamamen çevredeki doğa malzemelerine, keza işçilikte aile bireyleri içindeki eli yatkın kişilerin kazanabildikleri manipilyasyonla yaratıcı güce bağlı kalmıştır.

Genel yaşantı ve bu yaşantının bağlı bulunduğu topoğrafik unsurun ulaşım araçlarını da kendi koşullarına bağlı kıldığını daha önce belirtmiştik.

Engabeli arazi üzerinde sürekli gidiş gelişler, taşıma aracı olarak at, deve ve merkebi vazgeçilmez unsur yapmıştır. Bu bölgede ovada gördüğümüz araba ve kağı türü taşıma araçlarına rastlanmaz ve eşya, doğrudan hayvan sırtında taşınır.

Durum bu olunca tüm eşyada bu tür araçlarla taşınabilir biçimde oluşmuş, gelişmiş; hayvan üstünde yük bağlamayı gerektiren biçimde yapılmıştır. Eşyada taşıma kolaylığı arzeden karakter kadar, hayvan sırtındaki eğer, semer, hamıt vb. nin aksesuarı ile bunların yapılışı da ilginçtir.

Öyle sanyoruz ki eşya ve avadanlığın yapılmadaki kullanım pratikliği esprisî, daha çok taşıma konusuyla bağlantılıdır.

Belli bir doğa çizgisî üzerinde yaşamaya zo-

runlu kalış, her türlü eşya ve avadanlığı bu koşullar içinden sağlanmaya bağlamış, aynı zamanda kendi kendine yetme durumunda bulunan oba ve oymaklar arasında kapalı ekonomi uygulama zorunluğunun sonucu yaratıcı gücü tahrik ve teşvik etmiştir.

Ev sergileri bir yandan taşıma faktörüne, diğer taraftan mesken koşuluna bağlı olarak küçük ebatla gelişmiştir. Ala çul, kara çul, serpme çul, kadın bastı çul gibi gündelik veya kişilik amaçlarla yapılan yaygı unsurlarında yapım için bir yandan kila ağırlık verilir, yün renklerinde kök boya denen kendi geliştirdikleri boyayı kullanarak kapalı ekonominin zorladığı bir sonuca bağlanırken, ayrıca, konut kapasitesine bağlı kalınmış ve eb'adı 6 metrekaresi pek geçmemiştir.

Harar, kıl çuval, un çuvalı, ala çuval gibi aynı ham madde kaynağına bağlı olarak yapılan çuvalların iki fonksiyonu vardır. Birisi taşımada ambalaj malzemesi oluşu, diğeri de depolama unsuru oluşu. Her iki fonksiyonda da taşıma kolaylığı ve hacim ön plandadır.

Biraz yukarıda dokunduğumuz bir veya birkaç obanın birlikte yaşayışı daha doğrusu birbirine yakın yaşayışı yekdiğerini bütünlülemeyi amaçlamasına rağmen, ayrı ayrı koyaklarda yerleşmek durumunda olan aileler arasındaki uzaklık, ayrıca aile bireyi olarak da kendi kendine yetme zorunluğunu getirmektedir.

Bu durum aşiret yaşantısı için önemli bir gerçeği de gözler önüne getirmektedir ki, bu yaşantıya ilgili inceleme de dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Oba ve oymağın yayıldığı geniş yaylaklarda belli bazı toplu davranışların dışında birey olarak aile çok önemlidir. Oymaklar arasındaki ayrıcalık aynen aileler arasında da görülür. Nitekim çok aşiretlerde oymak içinde genişleyen aile zamanla oymak biçimine gelmiş ve kendi karakteriyle yeni bir oymak doğurmuştur.

Bir oymak içindeki aileler arasındaki yaygın ilişki, çetele denen ağaçtan yapılmış ve üzeri kertilmiş süt ölçekleriyle günlük sütleriyle her gün bir ailede toplanması ve her gün bir ailede toplanmış sütlerin peynir veya yağa dönüştürülmesi gibi işçilik kolaylığı sağlayan uygulamanın dışına pek taşınmamaktadır.

Bu bakımdan kullanım pratikliğini örnekleyeceğimiz el sanatı ürünleri; her ailede, aile ferdi

veya fertlerinin yaratıcı gücü ölçüsünde sanat değeri taşır. Kullanış amacına yönelik yapımdaki teknik ise doğanın zorlamasına bağlı bulunduğu için genellik taşır.

Şimdi eşya üzerinde kullanım pratikliğine bazı örnekler verelim.

Çuvalların hemen hepsinde, yanlarındaki ek yerlerine dikilen ve yer yer aplike edilen kolan, bir yandan yüklemeye kolaylık sağlarken, aynı kolanın uzatılmış uçları çuval ağzının bağlanması için sabit bir bağdır.

Yine eşya taşınmasında kullanılan heğbeler, hayvan sırtında taşınması esasından hareketle iki göz olarak dokunmuş, iki gözü birbirine birleştiren ara kısım ise semere geçirilerek sağa sola kaymaması için ortasından yarık olarak dokunmuştur. Terki heğbesi denen ve genellekle atlarda kullanılan heğbeler ise, atın süratli yürüyüşüne uygun olarak içindeki eşyaların fazla zıplama sebebiyle dökülmemesi için kendinden yapılmış ilmeklerle istendiği zaman ağzı kilitlenebilmektedir.

Merkep semerleri üzerine özel bir usulle monte edilen ve örme denen ipler ise, gereğinde binicinin ayağına üzengi olmakta, gereğinde de yüklenen çuvalın bağlanması için mesnet olarak kullanılmaktadır.

Yün ve kılın iplik haline getirilmesinde kullanılan kirmen bile; sökülüp, gereğinde cepte taşınmasına olanak verecek biçimde üç parçadan oluşmuştur.

Çorap örmek için, ince bir çubuktan yapılan mille, tek mil örgüsü geliştirilmiştir ki, bu mille desenli parçalar bile örülebilmektedir.

Ekmeği nimet ve dolayısıyla saygı göstermesi gereken bir nesne haline getiren İslâmî gelenekten sonra, sofranın oturulan zeminden yüksekte durmasını sağlayan, istendiğinde katlanıp tek parça haline getirilebilen 4 veya 6 ayaklı sofraya altı geliştirilmiştir.

Kaşık ve fincan gibi eşyanın hem korunması ve hem de taşımada kırılmaması için özel kaşıklıklar, fincanlıklar yapılmıştır.

Ağırlık ölçüsü aracı olarak geliştirilen tek kollu ağaç teraziler ise, doğa kısıtlaması ile ihtiyaç sirtüşmesinin oluşturduğu en ilginç araçlardır birisidir.

Ağaçtan oyulmuş bir kefe ile yine ağaçtan yapılmış tokmağı, bir fizik kuralının aşiret içinde nasıl bulunup, pratiğe aktarıldığının canlı ör-

neğidir. Terazî kullanılmadığı zaman hem istenen torbaya konup taşınma, hem de çadırın bir köşesine asılıp yer kaplamadan depolanmasına olanak sağlar.

Çul çuval kullanılan ıstarlar da 15 dakikada sökülüp, aynı sürede monte edilme yanında, söküldüğü zaman dengeli biçimde bir merkebe yüklemeye olanağı veren dört parçadan oluşmuştur.

Kırsal ve engebeli arazide hareket kolaylığı sağlayan çarıklarda ise hem kullanış pratikliği hem de konservasyon örneğine rastlıyoruz. Tuzlanmış halde kurutulup bir yere konan çarık, istendiği anda ıslatılarak hemen giyilebilmektedir. Ömrünü uzatmak yani tabanının altının eskimesini önlemek için de, püse adı verilen katran sürülmektedir. Sığır derisinden yapılan çarıkta bağları da dahil, tamamen deri; avadanlık olarak da sadece bıçak kullanılmaktadır.

Yoğurt, ayran, pekmez, su gibi sıvı maddelerin taşınmasında ve depolanmasında kullanılan tulum-tuluk'lar da hem kullanış pratikliği ve hem de konservasyon en yüksek ölçüde bulunmaktadır. Koyun veya keçi derisinden yapılan tulum-tuluk-yannıklar, deride mevcut mesamatlar yardımı ile dışa su sızdırarak ısı alışverişine olanak sağlamakta, böylece içine konan maddenin bozulmadan serinlikle uzun süre kalmasını sağlamaktadır.

Aşirette peynir türü hemen hemen tektir ve tulum peyniri dediğimiz türe inhisar eder. Peynir de derinin yukarıdaki özelliğinden dolayı gayet rahat şekilde uzun süre korunur. Kışa kalacakları ise esasen rutubet ihtiva eden obruklarda saklanır.

Tulum-tuluk ve yannıklar kullanılmadığı zaman, çam çubuğunun çuru dış kısmından (avkı) elde edilen pudra ile halledilir. Böylece kurumuş derinin hem çürümesi ve hem de haşere tahribinden uzak kalması sağlanır.

Toprak veya bakır kaplara konan yoğurtlar, kış ihtiyacı için saklanacaksa, ağzına eritilmiş yağ dökülerek hava ile teması kesilir. İhtiyaç halinde sertleşmiş yağ tabakası kırılarak açılır, ihtiyaç kadar alındıktan sonra yağ tekrar eritilerek üzerine dökülür.

Peynir mayası olarak yeni doğmuş kuzunun kursağı (midesi) kurutulur ve istendiğinde bu kursak tozu, ılık suda eritilerek maya olarak kullanılır.

Aşiretten yörük, yörükten köyleşmeye dönüştürme, aynı tempo ile tarıma yönelişi de görüyoruz. Başlangıçta sadece hububata dayalı tarımda da zamanla çeşitli türlerle yönelişe tanık olmaktayız. Bu durum çeşitli tarım ürünlerinin gerek hasadı ve gerekse değerlendirilmesinde kullanılacak yeni tarım alet ve avadanlıklarının doğuşunu, zaman içinde de gelişimini görüyoruz. Bu gelişimle birlikte ilginç otomasyon örnekleri karşımıza çıkıyor.

Bu geçiş içinde ilk ana ihtiyaç konuttur ve konutlarda dikkati çeken doğa olanaklarından yararlanmada en yüksek noktaya ulaşılmıştır. Damların çelen denen saçak kısımları en ilkel malzemeye sağlanmıştı. Uçları dirsekli ardıc ağaçları dam üzerine uzatılırken hem çatı görevi ve hem de saçakların uç kısımlarının tutulması sağlanmıştı. Zira dam örtüsü olarak kullanılan toprağı böyle bir sistem dışında saçaklarda tutmak mümkün de olamazdı.

Kapılar için en önemli ihtiyaç olmasına rağmen anahtar ve kilit sistemlerinden habersiz yaşayan insanlar için bu işlemi yapacak bir başka sistem ister istemez doğacaktı. Nitekim tamamen ağaçtan ve sadece tek bir keserle yapılan damak sistemi hem de otomatik karakterde kapıların açılmasını, kapatılmasını, açık veya kapalı tutulmasını, kilitlemesini sağlamaktadır. Kapıya iç yönden dikey biçimde yerleştirilen damağın bağlantı kısmından kapıya kadar uzanan bölümü inceltilemek suretiyle elastikiyet kazanmış, kapı hızla çekilince damağın ucundaki kertilmiş kısımla elde edilen set aracılığıyla kapalı kalması dıştan damağa basılınca da açılması sağlanmıştır. Kapı tam dibe doğru itelenince ise yukarıdan aşağı sarkık duran üst damak sürtünmeyle hafifçe geriye kaymakta, sonra da kendi ağırlığı ile aşağı düşerek kapıya takılıp açık tutulmaktadır. Kapı kilitli kalmak istendiğinde damağın arasına sokulan bir ağaç parçası ile elastikiyeti giderilmekte, kırılmadan açılmayacak kadar kapıya güvence vermektedir.

Devamlı kapalı kalması gereken özellikle ahır kapılarının arkasına sürtünecek biçimde iç tavandan sarkıtılarak bağlanan taş parçası, açmak için katılan insan gücünden sonra kendi cazibe ve ağırlığı ile aşağı sarkarken kapıyı da kapatmaktadır.

Bu sistem hamam kapılarında da kullanılmaktadır.

Hububat deposu olarak kullanılan ambarların

Halk İnanışları :

BERGAMA'DA NAZARLA İLGİLİ UYGULAMALAR

Yazan : Necip ALTINIŞIK

Halk arasında Nazarın tanımı : Mavi gözlü olanların, gözü benlilerin bir başkasına bakmasıdır.

Bir başkasının yani bir kimsenin, özellikle mavi gözlülerin nazarları (bakışları) kötülük etmek istediği kimseyi etkiler, o kimsede baş dönmesi, baş ağrısı, felç ve ateşlenme gibi haller görülür. Bu durum öldürücü de olabilir.

Nazar : Belli kimselerde bulunduğu inanılan insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eye, mala - mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakışlardan fırlayan çarpıcı ve öldürücü kuvvet. Psikolojik temelinde kıskançlık, haset ve psikolojik duyguların yattığı bu vurucu kuvvetin ruhun dışa açılan iki noktasından, yani gözlerden fıkkırarak kurbanına isabet ettiğine inanılır (1).

damına açılan deliklerin başına kadar yüklü hayvan, toprak yığılması suretiyle yapılan rampadan yararlanarak gelmekte; burada hayvanın üstünden indirilen hububat çuvalı delikten ambara boşaltılmaktadır.

İhtiyaç halinde ambardan alınacak hububat da ambarın tabanında bulunan kapağın sürgü ya da tağından yukarıya çekilmesi suretiyle akması sağlanmaktadır. Ancak bu öğünme sırasında ekinti ambarın üst noktasından alt noktasına doğru merkezde meydana geldiği için içerideki hububat daneleri devamlı dönerek merkeze doğru kaymakta ve havalanmaktadır. Modern hububat silolarında uygulanan helezon sistemi, bu ambarlarda doğal mihaniki hareketle kurulmuş olmaktadır. Yani hiçbir direkt müdahale olmadan tam bir otomasyon örneği ile karşı karşıya bulunmaktayız.

Pamuğun üretimi ile birlikte değerlendirilmesi ve kullanımına uygun biçime getirilmesi için atım sırasında kullanılan ağaç ve bağırsaktan yapılmış kırıktan elde edilen yüksek frekanslı titreşim, istenilen anda parçalara bölünüp kolayca taşınma olanağı veren ve iki insan kolunun birden çalışmasıyla yüksek devirle iplik bükülmesini sağlayan çıkırık, iki ağaç silindiri arasında yine kolla hareket ettirilen ve pamuğun çekildiğini ayıran çırçır, pamuklu kumaşların ilk

— Nazar genel olarak, bakışla yapılan kötülük. İlkellerden en gelişmiş toplumlara kadar yayılmış bir inançtır. Kimi gözlerde hasta edici ve öldürücü bir gücün bulunduğu inanılır. Her şey nazar konusu olabilir (2).

— İnsan, hayvan, mal-mülk vb. gibi her şey nazar konusu olabilir ve nazardan etkilenebilir, zarar görebilir. Bunun için nazara karşı gelmek ya da nazardan korunmak için çeşitli nazarlık'lar kullanılır.

Bergama ve çevresinde nazardan korunmak için, gök boncuk, çaltı pulu, şap, ortasında göz olan mavi boncuklar karşı tarafın keşkin göz ışınlarını, bakışını kırsın, etkisiz bıraksın, diye çocukların omuzlarına iğne ile tutturulur ya da dikilir. Bergama'nın bazı köylerinde kutsallığının varlığına inandıkları çitlenbik ağacından yapılan

baharda sığır pisliğine yatırılarak yüksek amonyak oranından istiradeyi hedef alan ağırtma sistemleri köy yaşantısına giren pamuk tarımının geliştirdiği el sanatı ürünleri ve sistemlerinin tipik örnekleridir.

Çeltik tarımı da kendisiyle birlikte yeni bir araç geliştirmiştir. Su gücüyle çalışan çarkın merkezine bağlı ana mil ufki biçimde dönmekte, bunun iki ters yönüne bağlanan iki kısa kol, tam karşılarına gelen uzun tokmak kollarının ucuna basarak havaya kalkıp düşmesini sağlamaktadır. Böylece ufki hareket şakull hareketlere dönüşmekte, kolların ucundaki taş tokmaklar da düzenli iniş kalkışlarla pirinci kabuğundan ayırmaktadır. Günde 3 tona yakın pirinç işleyen iki taşlı bir dinkte sadece bir işçinin çalışması yetmektedir.

Su ile çalışan değirmenlerde de yine ilkel otomasyon örneklerine tanık olmaktayız. Dönen taşa ipe bağlanmış kolundan dokunan tokmaklar (takıldak) taştan aldığı titreşimi hububat teknesinin altında bulunan çanağa iletmekte, böylece aynı ölçüde danenin taşın deliğine akmasını sağlamaktadır.

Pekmez kaynatırken, kaynayan şıra içindeki suyun daha çabuk uçmasını sağlamak için kullanılan delikli kevgir de bu yeni ürünün geliştirdiği, pratiği ağır basan bir gereçtir.

küçük parçalar çocukların omuzuna tutturulduğu gibi boyunlara da kolye şeklinde takılır. Halk arasında nazarın çocuklar üzerine çok değiştiğini ve hatta nazardan çocukların öldüğünü söyleyenler çoktur. Bu nedenle çocuklar üzerinde yapılan uygulamalar daha çöktür. Yeni doğan çocuklara nazar değmesin diye çocuğu ziyaret edenler, üzerinden ip koparıp çocuğun bir yerine bağlar. Yukarıda belirttiğimiz nazarlıklar çocukların omuzuna bağlandığı gibi boyunlarına da kolye şeklinde takılır.

— Kırkbir tane çör otunun her birine nazar duası okutulur ve vücudun bir yerine genellikle omuzuna takılır.

— Tarlalardaki bitkilere nazar değmesin diye hayvan kemikleri, daha çok kurukelle, bir sırık üzerine asılır.

— Bir çocuk çok sevildiği ya da dikkatli bakıldığı hallerde saçından bir tel koparılıp gözlerine sürdükten sonra çocuğa verilir. Aksi halde nazar değer ve çocuk ölebilir.

— Nazar değmeden önce yapılan işlemlerin yanı sıra nazar değdikten sonra da yapılan uygulamalar vardır :

Okumak : Kuran okuyan bir kimsenin eline yarım bardak su verilir, okuduğu nazar duasını önce suya sonra da hastanın üzerine üfler. Dua bitince su hastaya içirilir, hasta evin dışına çıkarılıp gökyüzüne baktırılır, nazar değmişse hasta uykusu varmış gibi esner. Dua okunurken evin içerisine kadın girerse kadının, erkek girerse erkeğin nazarı değmiş denilir. Bu okuma sırasında hastanın durumu ağırsa ve kendine gelmemişse kurşun dökme işlemi yapılır.

Kurşun Dökmek : Bu uygulama daha çok kadınlar tarafından yapılır. Bir tavaya su konur, başka bir kabın içine su, soğan, sarmısak kabukları, iğne, para, ekmek parçası konur. Nazar değdiği sanılan kimsenin üzerine bir örtü örtülür. Eritilmiş olan kurşun sulu kabın içine dökülür, Kurşunun aldığı şekile göre yorum yapılır. Eğer kurşun kalb şeklini almışsa nazar yürekten, iğne şeklini almışsa nazar gözden geçmiş denilir. Kabın içindeki para da fakir olan birisine verilir.

Tuz Dökmek : Nazarla hastalandığı sanılan kimsenin başına içinde su olan bir kap konulur, ırlı kavrulmuş tuz birden su içine dökülür, o tuzlu sudan hastanın eline ayağına sürülür ve hastaya yalattılır. Tuzlu suyun içine batırılan ekmek

bir köpeğe verilir, su da köpeğin üzerine serpilir. Böylece nazarla gelen hastalığın köpeğe geçeceğine inanılır.

Bıçak Atmak : Nazar değdiği sanılan kişi okuyup üflendikten sonra, elindeki bıçağı okuyarak hastanın üzerinde gezdirilir, böylece nazarı kesmiş olur. Sonra bıçağı oturduğu yerden dışarıya doğru (bu işlemi yapan şahıs) atar, bıçağın keskin yüzü evin içine doğru ise nazar ev halkından birisi tarafından, bıçağın keskin yüzü evin dışına doğru gelmişse nazar evin dışındaki biri tarafından değmiş denilir.

Yumurta Kırma : İnsanlarda olduğu gibi hayvanlara da nazar değmemesi için bazı tedbirler alınır. Hayvanların çeşitli yerlerine özellikle semer, eyer, kuyruk ve yelesine çeşitli (gök boncuk gibi) nazarlıklar takılır. Bunun yanında nazardan hasta olan hayvanın alnında okutulmuş yumurta kırılır.

Tütsülemek : Tarlalardan toplanan bitkiler ateş üzerinde yakılır, dumanı hasta üzerine tütürülür.

— Çitlenbik ağacından alınan parçalar ve özerlik otu yakılmak suretiyle dumanı hastaya teneffüs ettirilir.

— Bazı köylerde ise özerlik otuyla birlikte üçyol ağzından alınmış çöp, eşikten koparılmış tahta parçası yakılır, dumanı hastaya teneffüs ettirilir.

— Nazarı değdiği bilinen şahsın evinden bir tahta parçası alınıp yakılır ve tütsü yapılır.

— Kutsallığına inanılan belli yerlerdeki çitlenbik ağaçlarının altından üç defa geçirilir. Ayrıca ağacın dalına bir bez parçası bağlanır. Böylece nazarla ve başka yönlere gelen hastalıkların orada kaldığına inanılır.

Nazardan korunma ya da nazardan ileri gelen hastalıkları iyi etmeyle ilgili uygulamalar muhakkak bu kadar değildir. Bunun yanında duymadığımız göremediğimiz bir çok işlemler vardır. Bunları zaman zaman meydana çıkarmakla geleneksel olan toplumların kültürlerinin bilinmesini sağlamış oluruz.

1) Doç. Dr. Sedat V. Ömek, «Etnoloji Söz lüğü» D.T.C.F yayınları Ankara 1971.

2) Orhan Hançerlioğlu, «İnanç Sözlüğü» Remzi kitabevi İstanbul 1975.

KARACA OĞLAN'IN YAŞADIĞI YÜZYIL

— 1 —

Yazan : A. Saim EMİRMAHMUDOĞLU

men aşiretleri meyhanında gezüp bir daha dönmediği ve Maraş'ın yeni beglerinden Ali Bey'e Taylan yaylasında buluşup divanını seyir ile bu türküyü söylemekte orada nice eyyam kaldığı.

Seherde uğradım bir âdil hana
Dostum sultan olmuş ilin üstüne
Divanını gördüm, oldum hayrane
Selâmina durdum yolun üstüne

Alayları gördüm, çınar dalları
Usuldür boyları, mızrak elleri
Sim sırma kemerdür yiğit belleri
Takılmış hançerler belin üstüne

Bir kulun yok KARACA OĞLAN kadar
Güzellerin zekâtı borcun öder
Aşırır sevdanı divane eder
Sırmalar giymişler alın üstüne» (2)

yazılmakta ve bundan başka Karacaoğlan'ın adı, mahlası, alle lakabı, ölümü ve ölüm yerine dair bazı önemli bilgiler verilmektedir.

İşte bütün bunların, tarihsel belgelerin ışığı altında ve tarih olaylarıyla karşılaştırılarak incelenmesi ve bağlantılarının ortaya çıkarılması gerekir. Sayın Öztelli'nin ortaya koyduğu belgede «Zülkar oğlu (Zülkadir olacak) Hüsam bey'in şairi himayesinden söz ediliyor. Zülkadir (Dulgar) oğlu beyliğine hangi tarihte ve kim tarafından son verildi? Hanedanı ne zaman ve ne suretle yok edildi?

Karacaoğlan'ın «Dostum Sultan olmuş ilin üstüne» diye «divanını seyir ile» şiir söylediği Maraş'ın yeni Beği Ali Bey kimdir? Hangi tarihte yaşamış ve beğliğin başına geçmişir? İlin üstüne «Sultan» olan, al ve sırmalı giysiler üzerine gümüş ve altın kemerlerine hançerler takılmış alay alay askerleri bulunan bu «âdil Han»

(1) Mustafa Necati Karaer : (KARACAOĞLAN, Hayatı. Sanatı. Şiirleri) Tercüman 1001 Temel Eser No. 26 S. 27 - 38 Kervan Kitapçılık A. Ş. İstanbul.

(2) Cahit Öztelli : (Karaca Oğlan - Bütün şiirleri) Milliyet Yayınları Türk Klâsikleri dizisi : I. S. 23 - 24 - İstanbul 1970.

Türk Halk Şiirinin büyük öncüsü Karacaoğlan'ın yaşadığı yüzyılı araştırmak ve mümkün olursa, kesinlikle aydınlığa çıkarmak, Karacaoğlan konusunda sürdürülen çalışmaların en önemlisi ve başta gelenidir. Efsanelerin tülleri arasına ve karışıklıkların karanlıkları arkasına itilmiş olan büyük şairin hayatının birçok kesimleri böylece aydınlığa kavuşacak, edebî kişiliği ve sanat dehası üzerindeki yorumlar bile kesinlik kazanacaktır.

Karacaoğlan'ın yaşadığı yüzyıl üzerine türlü görüşler ileri sürülmekte, en çok tartışılan bu konuda birleşilememekte, bir sonuca varılmamış bulunmaktadır. Bu nedenlerle araştırma ve inceleme çalışmalarımızın bu bölümünden küçük ve ancak önemli bir paragrafı açıklamayı daha yararlı bulduk.

Sayın Mustafa Necati Karaer bu konuda şöyle diyor : «Karacaoğlan'ın yaşadığı zaman üzerinde, bu kadar ısrarla ve uzun uzun duruşumuz sebepsiz değildir. Çünkü, kesin ve ortak bir görüş etrafında birleşilmesi, Edebiyat Tarihi bakımından önemli sonuçlar doğuracaktır. Söz gelişi, 17. yüzyılın ilk yarısında ün kazanan Kâtibi, Kuloğlu, Öksüz Dede, Kayıçlı Kul Mustafa gibi sazşairlerinden etkilendiği ve başta Pir Sultan Abdal olmak üzere, bazı şairlere nazire yazdığı ileri sürülen Karacaoğlan'ın, anılan şairlere öncülük ettiği ortaya çıkacaktır.» (1).

Sayın Cahit Öztelli'nin ortaya çıkardığı önemli bir belgede, Akşehirli Ahmet Hamdi Efendi'nin yüz yıl önce yazdığı hatıra defterinde : «Mâlum ola ki, Karaca Oğlan Varsak karyesinde dünyaya geliüp...» denildikten sonra «...Karaca Oğlan babası gibi sayılı askerliğine tutulacağını anlayıp yirmi dört yaşında Varsak'tan firarla mekânın gâip ederek, encam Maraş'ta Zülkar Oğlu (Zülkadir olacak) Hüsam beyin himayesinde altı sene teehhül ümidiyle kalıp, teehhül ümidi münkesir olunca oradan mufarakatla yine geşt-i diyara başlayıp on dokuz sene sonra vatanına gelmişse de fazla haramemeyip elli beş yaşında Tarsus tarihiyle tekrar geşt-i diyara derban olduğu...» ve daha sonra «...Karaca Oğlan Engürü, Niğde, Kayseri, Sivas'a geçüp Türk-

46 AŞIK TÜCCARİ VE VALİ PAŞA KIZI RİVAYETİ

Yazan : Haydar ÇETİNKAYA

18. Yüzyılın sonlarına doğru Kars ilinde Abo - Ağa namında yerli bir derebeyi diyeceğimiz şahıs yaşamakta idi. Bunun iki gözü âmâ Tüccârî mahlâslı bir Aşık'ı vardı.

Aşık, o tarihlerde Kars'ta askerî vali bulunan zatın kızına aşık olduğunu söyleyerek ağasından bu kızı kendisine almâsı isteğinde bulunur. Merkezden gönderilen askerî valiyi küçük düşürmek isteyen yerli derebeyi diyeceğimiz kişi ki, İran şahları ve hanları ile ilgili ve hatta denildiğine göre bu hanlardan birisinin yeğeni imiş.

Paşadan, kızını Tüccârî'ye vermesi isteğinde bulunur. Günün siyasi durumunu dikkate alan Vali Paşa, «Ben kızımı veririm ama, bir şartla. Senin Aşık'ın hakikaten bâdelî aşıkısa, bu şartımı kabul etsin, der. Şart kabûl edilir. Belli günde kızlar halen ayakta duran Kars Kalesi ile Vali Konağını birbirine bağlayan köprü'nün kale tarafında bulunan şimdiki adıyla Muradîye Hamamı'na valinin kızı ile birlikte gelirler.

Tüccârî, iki görgü şahidi ve aynı zamanda ehl-i dil kişi ve bir kaç yazıcı kâtip ile birlikte

kim olabilir? O'na şairin «dostum» demesi, ya da diyebilmesi sözgelîşi bir rastlantı mı, yoksa eskiden tanışıklığın sonucu mudur?

Maraş tarihinde, Zülkadir (Dulgadir) oğlu beyliğinin ve hanedanının son bulmasından sonra, Osmanlı Egemenliğinde Zülkadriye (Maraş) eyaleti dönemi başlar. Bu dönem tarih belgelerine göre 1522 -1866 yılları arasında kapsar. Bu dönemde, yani Osmanlı Egemenliğinde Zülkadriye (Maraş) Eyaleti valileri arasında Ali Bey adında Eyalet valisi var mıdır? Varsa hangi tarihte valilik yapmıştır? Osmanlılarda Eyalet valiliklerine hangi rütbe ve ünvanla vali atanırdı? Bunlara «Paşa» mı, «Bey» mi denirdi?

Bu yazı dizisinde, tarihsel belgelerin ışığı altında, yukarıdaki soruların cevapları incelenecektir. Tarih olayları ile belgeler ve şairin şiirleri arasındaki bağlantılar incelenecek, Karacaoğlan'ın yaşadığı yüzyılın ortaya çıkması araştırılacaktır.

köprü'nün tam orta kısmında yerlerini alırlar.

Kızlar, hamamdan üç kafile halinde çıkarlar. Birinci kafile bunlara yaklaştığında Tüccârî kafasını körlere mahsus şekilde öne doğru uzatır, havayı koklar ve şöyle cıgâlı (cinaslı) tecnis söyler :

Etrafı tayalım, desti şanalım
Daramış muyların gerdana düştü.

Ezzinem mene düştü
Ataşın cana düştü
Can tende bi-hoş oldu
Gönül hicrana düştü

Geyindi, kuşandı, muy şanalandı
Gene süsem sünbül reyhana düştü.

Arkadan ikinci kafile geçiyor. Tüccârî yine aynı hareketi yaptıktan sonra :

Ay gız dengin şol İran'da bulunmaz
Kestün damarımı gan da bulunmaz.
İnsaf sende bulunmaz
Hükmün handa bulunmaz
Sencileyin bir güzel
Heşt cihanda bulunmaz

Bu boyda bu simada Gürcüstanda bulunmaz
Melektir cennetten cihana düştü.

Kızın da içlerinde bulunduğu son kafile geçerken, Tüccârî ağır ağır yerinden kalkar ve üçüncü haneyi söyleyerek kızlara doğru yürür.

Mene içirdiler mim ya tasından
Serhoş oldum gözellerin sesinden

Yar giylinip hasından
Doyulmaz libasından
Ağz püste dil anber
Misk kokar reyhasından

Biçare Tüccâr'im aşk belâsından
Desti pus eyleyip dâmana düştü...

Der. Gidip kızın ellerine yapışarak onu öper. Böylece de imtihanı kazandığı için de kızı alır. Muradına erer.

Taya : Yardımcı ve sırdaş mânâsına.
Şana : Tarak.

ZEYBEK VE EFE SÖZCÜKLERİ

Yazan : Sabahattin TÜRKÖĞLU

Daha önce çok kez ele alınmış olmalarına rağmen folklorumuzda önemli yer tutan bu iki sözcük üzerinde, özellikle sözcüklerin kaynağı konusunda yaptığımız bu araştırma denemesi boşlukta kalan bazı soruları cevaplayacaktır sunuyoruz. Bizce herşeyden önce tanığı pek çok olan son bir asır içerisinde Zeybek ve Efe'ler hakkında bilinen veya zihinde canlanan bilgi ve kavramları gözden geçirmeliyiz.

Kısa karşılığıyla Efe, özellikle batı Anadolu'da fakat genel olarak Orta Anadolu'dan batıya doğru bütün bölgelerdeki halk arasında mert, cesur, yiğit diye bilinen ve son yüzyıllar içinde adı bir çok çetecilik olaylarına karışmış kişilere verilen bir addir. Zeybek'e gelince bunun iki anlamı vardır; birincisi bir halk dansı türüdür, ikincisi ise kişi adı olarak kullanılır. Yaklaşık olarak Efe ile aynı anlama gelen kişilere verilen bir addir. Bu kelime de özellikle Ege bölgesinde yaygın, fakat Akdeniz bölgesinde, Marmara bölgesinde de çok kullanılır. Önemli olan bir nokta şudur. Bizce Zeybek sözcüğü bir halk dansı türünün adı olduğu kadar kişilere verilen bir ad olarak da araştırılmağa değer. Sonucunda ya ikisinin birbiriyle yakın ilgisi saptanarak Zeybek denen kişilerin oynadığı Zeybek oyunu gibi bir sonuç çıkar, ki büyük bir ihtimalle böyledir, veya iki kelimenin aralarındaki benzerliğin çok az bir ihtimalle rastlantı sonucu olduğu sonucuna varılır.

Daha önce araştırmacılar arasında özellikle rahmetli M.R. Gazimihal, bu iki sözcüğün anlamı üzerinde ısrarla durmuştur. Saygıyla andığımız araştırmaları bu konuda yapılmış en ciddi çalışmalarlardır. Ne var ki sayın Gazimihal'in özellikle Efe sözcüğünün türklüğünü kanıtlamak için biraz zorlandığı anlaşılıyor. Efe sözcüğünün abi, kardeş anlamına gelen Apa, Aba'dan geldiğini ileri sürüyor. Şüphesiz ki Orta Asya türkçesi veya Türk lehçeleri ile batı, yani Türkiye türkçesi arasında bazı söyleniş farkları vardır ve zamanla bunlar büyük ölçüde değişmiştir. Bu durum Anadolu'da daha önce yaşayan adların aldıkları değişik şekillerde de böyledir. Özellikle bir çok rumca kent ve köy isminin hangi biçime dönüştüğü iyi bilinmektedir. Bir başka deyimle yakın zamana kadar azınlık şeklinde de olsa özellikle kıyı şeridinde yaşayan rumlar nasıl birçok türk-

çe sözcüğü kendi söylenişleriyle göre değiştirmişse onlara ait bazı sözcükler ve adlar da Türkler tarafından o denli değiştirilerek kullanılmıştır. Efe sözcüğünün de böyle bir değişim sonucu ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Bilindiği gibi eski Yunan'larda özel olarak yetiştirilmiş genç, yiğit kişilere Ephebos (Efebos), Ephebe, Ephebi (Efeb) denmekteydi. Gene şunu hatırlatalım ki Batı Anadolu'nun bazı yerlerinde Rumlar Türk işgalinden sonra da uzun süre çoğunluk halinde yaşamışlardır. Bu rumların kendi toplumlarında olduğu kadar beraberce yaşadıkları Türkler arasındaki biraz önce belirttiğimiz nitelikteki gençleri de Efeb diye çağırma-ları gayet olağandır. Halkımız gayet iyi türkçe bilen bu rumlardan, sözcüğü çok küçük bir değişiklikle almış olabilirler. Ayrıca Anadolu Rumlarında bu sözcüğün anlamının eski Yunanda olduğundan biraz daha farklı olarak kullanıldığı görülüyor. Bilindiği gibi Batı Anadolu'da efelerle ilgili eşkiyalık olaylarına bir çok Rum Efe'nin adı karışmıştır. Ayrıca şunu ekliyelim ki Aba sözcüğünün Divan-ü Lügat-it Türk'de «Ana» anlamına geldiği belirtilmektedir. Bütün bu noktaların da göz önüne alınarak «Efe» sözcüğünün kökeninin daha derin araştırmalara ihtiyaç gösterdiği kanısındayız.

Zeybek sözcüğüne gelince sayın Gazimihal tarafından daha çok anlamı üzerinde durulmuştur. «Kişi» anlamı konusunda tarihçi Pachimeres'in bir iddiasını çürütmek isteyen Gazimihal şöyle der :

«Osman Gazi'den 15 yıl kadar önce ölen Bizans'lı Kronikör G. Pachimers'ten söz açmış-tık. Bu zat Bizans sarayında günün olaylarını tarih sırasıyla kayda geçiren bir memurdu. Osman Gazi'den de «Atman» adı ile bahsetmişti. Aydın şehrinin Salmpakis Mantahias komutasında Türkler eli ile nasıl fethedildiğini o arada tesbit eder. Adı geçen Mantahias «Gazi Menteşe» dir; bu adın o zamanki kalın söylenişidir. Menteşe'nin ünvanını «Salmpakis» olarak yazar: Çünkü Rum alfabesinde «b» yoktur, bu sesi «mp» bileşimiyle ifadeye çalışır. Kelimenin aslı «Salbak» olduğu anlaşılır ki, «l» harfi incedir. «y» Gibi peltok okunabilir ve «Saybak» demek olur. Bu «Saybak» kelimesinin türkçedeki anlamı yiğit demek olduğunu ayrıca ilave eder. Kaypak

«BORLU KEMALİ BABA» ÜZERİNE

Yazan : İlhan YARDIMCI

Halkımızın bilgisi, kültürü anlamına gelen; çeşitli ağızlarda, radyo ve televizyonda bile maa- lesef bilimsel bir hata olarak yanlış kullanılan FOLKLOR, HALK EDEBİYATI ve ŞİİRİ sahasında son yıllarda çok çeşitli ürünler sergilenmek- te, kitaplar neşredilmektedir.

Maneviyat beldesi, ilim kapısı ve iman der- yası güzel yurdumuzun her yanı folklor hazine- leri ile doludur. Bu hazinelerin kapaıkları yıllar- dan beri açılmamış, ihma edilmiş, açanlara ye- tiri kadar alâka gösterilmemiş, hazineler içeri- sindeki mücevherlerden istifade edilememiştir.

Millî folklor ürünlerimizi gün ışığına çıkar- mak, özümüzü dünya devletlerine tanıtmak ga- yeyle «Millî Folklor Araştırma Dairesi» kuru- larak, güzel yurdumuzun folklor malzemeleri der- lenmeye, derlenenlerin değerlendirilmesine baş- lanılmıştır. Uluslararası Birinci Folklor Kongresi, folklor seminerleri, folklor derleyicisi kursları, âşık- lar bayramı, halk oyunları festivalleri, ger- çek mânâda silkinmenin güzel örnekleridir. Folk-

vezindeki «Saybak» olduğunu istidal ederiz. Bir Rumun Zaybak kelimesinin aslı Saypak oldu- ğunu itiraf etmesi; Aydın (Tralles) fatihinin bir zeybek olduğunu daha baştan yazması böylece bir kazançtır. Ne yazık ki bu ünvanı günümüzden P. Wittke «Sahil beyi» diye bir yorumu bağladı ve bu tefsire bağlanırlar çıktı.

Henüz Aydın'ı fetheden Gazi Menteşe bir Zeybek'ti. Zeybeklik bu suretle onun lâkabından mezkûr bölgede alem kaldı. Zeybeklik böylelikle Selçuklu çağında bölgenin ve oyunlarının adı kaldı; bir nevi Menteşe oymağının adı diye ya- şadı. Kanaatımız bundan ibarettir (1).

Biz bu iddiayı reddetmemekle beraber şu araştırmamızı öne sürmek istiyoruz; Herşeyden önce sözcüğün yapısı itibarıyla tamamen türkçe olduğu açıktır. Rahmetli Gazimihal'in dediği gibi İç Asya ve ilk Anadolu halk türkçesinde bir çok sözcükte geçen «S» harfi sertleşerek «Z» haline gelmiştir.

Bilindiği üzere eski ve Anadolu'ya yerleşen ilk Türklerde asker ve ordu'ya «Sü» denmekte- dir. Bundan türemiş pek çok kelime arasında Subaşı (Ordu Komutanı) Sü-be (Ordugah, Karar-

lor Araştırma Dairesi Başkanlığı kadrosunda bulunan derleyici görevliler Anadolu'yu adım adım taramaya başlamışlardır. Yakın bir gele- cekte Türk millî folklor ürünlerinin derlenmesi ve çalışmaların bitirilerek arşivlenmesi temenni- mizdir.

Azimli çalışmalarını yakından izlediğimiz, Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanı Nail Tan kardeşimiz ile Tefvik Özkubat beyin hazırladıkları «Bor'lu Kemalî Baba» isimli kitap, âşık- lar dizisine bir yenisini kattı. Niğde ilimizin Bor ilçesine bağlı Altınhisar (Ortaköy) köyünde 1859 yılında Dünyaya gelen ve 1928 tarihinde, geçim sıkıntısı içinde Hakkın rahmetine kavuşan Âşık Kemalî Baba'nın şiirlerinden sadece bir demet teşkil eden kitap; daha hacimli olarak hazırlana- bilir, okul arkadaşım Hayatî Severoğlu'nun yap- tığı kapak, daha güzel olabilir. Gelecek ku- şaklara bir vesika olmak üzere; Âşık Kemalî Baba'nın mezarının resmi ile şiirlerinde adı ge- çen yerlerin resimleri, kitabın içerisine kona- bilirdi. Ayriyeten sahifelerdeki boşluklar, folk-

gâh) ve bir de Subay anlamına gelmek üzere «Sü-bek» sözcüğü bulunmaktaydı (2). Nitekim günümüzde aynı anlamda Su-bay olarak kullanı- lmaktadır. Bu sözcükteki «S» harfinin diğer bir çok eski sözcükte olduğu gibi sertleşerek «Z» haline gelmiş olduğu kabul edilirse sözcüğün «Zü-bek, Zi-bek ve diğ akıcılığı dolayısıyla Ziy- bek, ZEYBEK şekline dönüştüğü ortaya çıkar. Diğer taraftan başka bir anlama gelen diğer bir SÜ-BEK sözcüğü nasıl arapça kökenli Seybek'den alınmışsa arapça'nın o çağlardaki büyük etkisi nedeniyle de SÜ-BEK sözcüğünün Zeybek veya Seybek haline gelmesi o kadar olağandır. Nite- kim Zeybeklerin tarihteki fonksiyonları üzerinde yapılacak her araştırmada onların askerlikle yakından veya uzaktan kişilikle bir ilişkisi ol- duğu görülür. Bu nokta da iddiamızı destekleyen başka bir husus olmaktadır. Tarih içinde zey- beklerin bu durumunu bir başka makalemizde ele almağa çalışacağız.

(1) T.F.A. Cilt 4, Sayı 89.

(2) A. Z. Vehidî Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş. S. 152.

lorik motiflerle süslenebilir; Kemalî'nin kısa hayatı veya güzel bir şiiri kitabın arka kapağına konabilir. Şahsi temenni ve görüşlerim olan bu hususların, gelecek baskılarda ele alınması dileğimdir...

Güzel bir sunuşla başlayan eser, Âşık Ke- malî'nin hayat hikâyesi ile devam ediyor. Lâdini (Din dışı) şiirler başlığını taşıyan bölümde, âşi- ğımızın koşma, semaî, destan ve muamma türü şiirlerine yer veriliyor. Yeri gelmişken bu hu- susa da temas etmeden geçemeyeceğim. «Din dışı» tabiri okuyucular arasında yanlış olarak yorumlanabilir. Hiç bir âşık; kelimenin anlamına göre, hiç bir şiirini din dışı söylememiştir. İlahî bir vecd'in neticesinde şiir söylemeye başlayan âşıklarımızın bütün şiirlerinde manevî bir sevgi vardır. Bu sevgilerde madde aranamaz. Sevgile- rin başında Allah ve Peygamber gelir. Din dışı saydığımız çeşitli şiirlerde mutlaka bu sevgiyi görmek mümkündür. Başlık olarak «Çeşitli şiirle- ri» denilebilirdi.) Bu bölümde yer alan öksüzler için söylenmiş bir Koşmayı buraya alalım.

Takdir-i Hüda'nın yazgısı böyle,
Anadan kırkılır kolu öksüzün.
Ağlaya ağlaya çıkar meydana,
Gayet perişandır hâli öksüzün.

Öksüz lâli gevher ekse dilinden,
Kimseler anlamaz onun halinden.
Her bir lokmaları elin elinden,
Ephem ephem çıkar dili öksüzün.

Kemalî daima dünyayı sever,
Kötüler dünyada kendini över,
Ne bir bahar görmüş, ne Güneş çavur,
Kimselere kokmaz gülü öksüzün.

Kitabın ikinci bölümünde yer alan «Dini şiirler» de Kemalî Baba'nın sekiz şiiri var. Ne- fesler ve Semaî türündeki şiirlerden «Musam- mat Semaî» tarzında Kemalî Baba şöyle sesle- niyor :

Çekmeli çengelini boynuma taktı bu aşk,
Adınun engelini hâli bıraktı bu aşk.

İntizarım Hızır'a, hazırım muntazıra,
Vardığımda huzura, ayağa kalktı bu aşk.

Sildi adı sarımsı, yıktı hânemanımı,
Pervane-veş canımı, odılara yaktı bu aşk.

Cur'a-i câmi yutup, gayrısını unutup,
Rûz-i eleste gelip, kapım çaldı bu aşk.

Goncası bir gül gibi, feryadı bülbül gibi,
Kemalî der, el gibi seyrime baktı bu aşk.

Asıl adı Mustafa olduğu halde, Kemâlat mer- tebesine erdiği için kendisine «Kemalî» mahlası verilen Âşık Kemalî Baba'nın birbirinden güzel şiirleri eser içerisinde inci taneleri olarak sıra- lanmaktadır. Kitabı edinmek isteyenler : (Nail Tan, Millî Folklor Araştırma Dairesi Başkanı, Kı- zılıay - ANKARA) adresinden temin edebilirler. Okuyucularımıza hararetle tavsiye ederim. Bil- hassa folklorcuların ve halk şiirini sevenlerin kitaplığında bu eser mutlaka bulunmalıdır.

SÖZLÜK : Adû : Düşman. Muntazır : Bek- leyen, bekleyiş, bekleme. Hâneman : Ev, yurt. Pervane - veş : Pervane gibi. Cur'a-i câmi : Kâi- natın yaratılışı sırasında Allah sevgisiyle ken- dinden geçmiş ruhların içtikleri aşk kadehinde- ki damla. Rûz-i Elest : Ruhların kâinatın yaratı- lışı sırasında Allahı tanımaları. Ephem : Yavaş.

Yıllık abonesi : 60

altı aylık abonesi : 30

liradır.

Yurt dışı senelik abone :

\$ 8, £ 4 DM. 18

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilirDizgi ve baskı :
YÖRÜK MATBAASI
İstanbul

TÜRK HALK BİLGİSİ (FOLKLOR) DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HINÇER

Yazı İşlerini Fillen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HINÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul, Tel. : 22 49 74

BEKTAŞILIKTE KULLANILAN DEYİMLER

- V -

Yazan : Doç. Dr. Bedri NOYAN (DEDEBABA)

Bu gemiye binen kurtulur, bunlara uymayan boğulur.

Ocak : Bektâşilerde kutsaldır. Her Meydân Odası'nda bir ocak bulunur. Hazret-i Fâtıma makaamıdır. Ocak önünde iki çerağ uyarılır ki bunlar da Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin makaamı sayılır. Ufak zâviyelerde veya dergâh olarak kullanılan evlerde, Meydan odası'nda Ocak yoksa, onun yerine bir çerağ konur, bu çerağ ocağı temsil eder.

Eski yazma erkân-nâme'lerde bunun adı (Küre makaamı) diye geçer.

Küre : Ateş yakacak yer, ocak demektir. Çiğleri pişirici, hâmları olgunlaştırıcı makaamıdır. Uyarıcı (Mürşid) postunun sağında olur. Çerağcı, Meydan odasının çerağlarını uyararak için, mürşidden aldığı delil'i Ocak = Küre makaamından uyarır. Diğer bir kısım erkân-nâme'lerde ise Çerağ tahtı önündeki üç fitilli Kaa-nûnu evliyâ çerağından, bir diğerleri : Baba çerağından, bir kısmında da Horasan makaamındaki çerağdan uyarılacağı şeklinde kayıtlıdır. Doğrusu da bu Küre makaamından uyarılmaktadır (Dedebaba makaamında).

Diğer dergâh post-nişini babalar'ın kendi (Baba çerağı) vardır ki Çerağ tahtının kendi oturduğu tarafında durur, bundan delil uyararak gerektir. Delili uyarmağa da (Zerre almak) denilir, zaten bu işi yaparken okunan tercüman-da da bu tabir geçer :

B-işm-i şâh Allâh Allâh.

Çerağ-ı nûr-u Muhammed Ali'den doğuption Şems ile Mâh.

Fakir bir zerre alam, destür, Allâh Eyval-lâh!..

Alevî erkânında, delil, Küredeki (Nûr-u dâim) çerağından uyarılır.

Örtmek : Kapı ve benzeri kapatılacak nesnelere kapamak anlamına «Örtmek» sözü kullanılır. Eşit anlamda olarak sırlamak da kullanılmaktadır. Kapıyı ört, kapıyı sırr et, gibi.

Bektâşilikte, görülen ve işitileni açığa vurmamak da «Örtmek» ile söylenir. «Gördüğün ört, görmediğin söyleme». Sırlamak : Hakka yürü-

yenî toprağa gömmek karşılığı da kullanılır.

Peymançe (Pây-maçân) : Mürşid karşısında niyâz duruşudur. Sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağı üzerine mühürlenmiş, kollar göğüste çaprazlama tutulur. Sağ kol üsttedir. Ellerin parmakları düz ve birbirlerinden açık olarak omuzbaşlarına doğrudur. Bel biraz öne kırık, baş biraz öne eğik tutulur. Bu duruş Uyarıcı katında saygı ve niyâz duruşudur.

Post : Gönül erinin, Mürşid (Uyarıcı)'ın ma'nevî makaamıdır. Meydan odasındaki oniki postun herbiri bir Bektâşi azizinin makaamını temsil eder. Dergâh Mürşidi de post sahibidir.

Post-nişin : Posta oturan uyarıcıdır. Seccâde-nişin de demir. Bektâşilikte Post-nişin, dergâhın Baba'sıdır. Bazı Dergâhlarda Halife Baba'lar mürşiddir. Yani bu Dergâhlar Halife makaamıdır. Hacı Bektâş Veli dergâhi, şimdiki Hacibektaş ilçesindeki Pir evi'nde ise Dedebaba Post-nişindir. Dedebaba Bektâşiliğin Rûhânî reisi, lideridir.

Safâ-nazar : Uyarıcının, evlâdına olgunlaştırıcı, onun gönül gözünü açıcı şekilde tertemiz bakışı'dır. Eşit olarak, evlâdın da evrende var olan her nesneye vahdet (birlik) gözüyle bakışdır. Kötü görerek, kötülük arayarak bakmamak esastır. Böylesine «Kem-nazar» derler.

Gerçek vahdete (birliğe) ancak safâ-nazar'la erişilebilir. Bu konu ile Nazar Maddesini birlikte okuyunuz ve kitabımızda bununla ilgili bölümü de görünüz.

Sâki : İki yerde kullanılır. Ayn-ül-cem' töreninde Sâki'lik görevlisi, İkrâr alub Nasib verme işi bitince kalkup Mürşidden başlayarak hazır olanlara usulü ile Şeker şerbeti sunar. Bu, şekerli su'dur. Limonata şeklinde de verilebilir. Eskiden bunun yerine bal şerbeti de verilmiş. Fütüvvet erbâbı tuzlu su verirdi. İşte bu görevi yapana Sâki denir. Bazan bu işi Rehber yapar.

Bir de, muhabbet sofrasında dem alınırken yapılan Sâkilik görevi vardır. Sofranın kalabalı-

ğına, büyüklüğüne göre uyarıcı bir veya daha artık kimseyi sâki olarak görevlendirir. Bunlar kendilerine düşen kardeşlerin demlerini koyarlar. Uyarıcı dem alınca herkes sırasıyla dem alır. Erî sonra, herkesi suladıktan sonra sâkiler birbirleriyle anlaşarak hepsi birlikte demlerini alırlar. Sâkilik görevini, Mürşid, sofrada bulunanların deme karşı réaction'larını bilen kişilere verir. Onlar bazan az, bazan hiç koymaz ve kadehi boş verirler. Kadehin elle kapalı alınıp kapalı verilmesi bunun içindir. Dışarıdan belli olmasının diye..

Ayn-ül-cem'de şerbet dağıtımı, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin aşkına olup her cân şerbeti içerken diğerleri : (Selâmulâh-ü lal-el-Hüseyin Lâ'netül-lâh-ü alâ kaatil-il-Hüseyin) cümlesini yüksek sesle tekrarlarlar.

Bunun türkçesi (Hz. Hüseyin Tanrı selâmı olsun, Hüseyin kaatiline Tanrı lâ'neti olsun) dur.

Burada bir de her nesnenin sudan dirildiği, yaşayışa kavuştuğu hakkındaki Kur'an-ı kerimin XXI. Enbiyâ suresinin 30. âyeti : (Ve ca'alnâ min-el-mâ-i küll-e şey-in hayy-in) buyruğuna uyuş vardır.

Ayrıca Dergâhin içme suyunu ve kullanma sularını taşıyan dervişe de Sâki, çoğunlukla (Saka) derler.

Sarik : Baba'lar, Hüseyinî tâc'üzere yeşil sarık sararlar. Düz olarak ve alttan başlanarak, yukarıya doğru oniki defa sarılır. Halifelik mertebesine yücelen ve Dedebaba'dan Hilâfet-nâme alanlar sarığın ucunu sağ taraftan omuza doğru 20 - 25 santim kadar uzatır. Buna (Taylasan) derler. Bazı yollarda bu taylasan sol taraftan bırakılıyor. Tâc bahsinde kitabımızın ilgili bölümünde bunlar hakkında daha geniş bilgi verildi.

Sema' (Samah) : Saza ve zâkirin okuduğu sema' nefesine uyarak yapılan dîni bir rakstır. Alevî köylerinde çok güzel semâ yapan ekipler gördüm. Bektâşi dergâhlarında da yapıldı. Mevlevilerde de semâ, âyini vardır, dönerek yapılır; tek figürü vardır. Kıyafetler de tek renk yani beyazdır. Semâ' yapanlar da tek cinsten, yalnız erkektir. Bektâşi semâ' bu bakımlardan daha üstün niteliktedir. Müzik tamamen Türk halk müziği, Nefesler Türk halk şîridir. Çeşitli figürleri vardır. Kıyafetler çok renkli Millî ve aynı zamanda üzerinde yola aid işleme ve süslemeleri

olan bir giysidir. Semâ' yapanlar da her iki cinsten, aynı sayıda er ve Bacılardır. Bir çift semâ yapabildiği gibi iki, üç ve daha fazla çiftler tarafından yapılır. Oniki çift olması daha güzeldir. Kırk kişi ile yapılan (Kırklar semâ'i) daha heyecân verici, güzeldir.

Semâ', arabcada iştirme demektir. Tasavvuf terimi olarak kullanılması Müziği iştirerek ona uyulmasından olsa gerektir. Semâ' konusunda kitabımızın ilgili bölümünde ayrıca bilgi verilmiştir.

Mürşid sema' yapacak olursa toplantıda bulunanların hepsi ayakta dururlar.

Seyran : Bazı yerlerde su dökmeğe böyle denir. Seyrana gitmek, ihtiyacını görmek için abdesthaneye gitmek yerine kullanılır. Bakınız: Kan almak.

Seyyah çıkarmak (Seyahat vermek) : Aslı «S» nin kesriyle siyâhat: gezmek, dolaşmak demektir. Derviş veya cânlara her hangi bir görevin yapılması, bir haber veya nesnenin başka bir yere götürülmesi için seyahat verilebilir. Bir de kutsal yerlere, örneğin : Kerbelâ, Nəcəf, Medîne - Meşhed ilâh.. ziyaret için seyahatler verilir.

Seyyah çıkarmak deyimini ise çoğunlukla Âdâb ve Erkâna uymaz bir suç işleyen bir süre için Dergâhtan uzaklaştırmak düşüncesiyle, ceza olarak verilen seyahattir.

Sırlamak : Hak'ka yürüyenin toprağa gömülmesi, ışığın veya ocağın söndürülmesi için kullanılan bir sözdür. Bir olayı çevreye yaymayub gizlemek, bir nesneyi bir yere saklamak için de «sırlamak» sözü kullanılır.

Sirât (Sirat köprüsü) : Çilledir. Erba'in, Mevlevilikte çille, Bektâşilikte hizmet ve hizmet için yorgunluklar bunu temsil eder.

Simat (somat) : Sofra'dır. Kutsal sayılır. Oturulur ve kalkılır iken sağ el parmakları sol el parmakları üstüne konmuş bir halde, sofranın kenarına sol elin parmaklarının ucunun iç tarafı dokundurularak niyâz edilir. «Sofra Ali'nin» sözü bu kutsallığı gösterir. Uyarıcılık belirtilerinden biri emânetlerinden biri de Sofra'dır. Hilâfet erkânında usulü ile verilir. Çihâr âlâmet denilen dört işaret: Sofra, çerağ, âlem (Bayrak), Post'tur.

Yemek esnasında birinin sofradan kalkması gerektiğinde Mürsidden destür aldıktan sonra yine sofraya niyaz edilir, öyle kalkılır; gelindiğinde yine niyâz edilerek oturulur.

Soyunmak : Dergâha kul olmak üzere gelmek ve Nasib almağa «Soyunmak» denir. Dünya ile ilgisini kesmek anlamındadır. Buradaki dünya sözü, dünyanın kötülükleri, hırs ve kinlerdir.

Mürşid, bazen, geleni gözü tutmadı ise, «Bu kişinin soyunmağa değil giyinmeğe ihtiyacı vardır, yani : «Henüz nasib almağa elverişli durumda değildir, biraz daha beklesin» demektir.

Sultân : Aslen Süryâniceden gelmedir. İktidâr ıssı anlamındadır. Müslümân ve özellikle Sünnî Hükümdârlar tarafından kullanılmıştır. Osmanlılarda Pâdişâhların kız çocukları, anneleri ve zevcelerine de verilmiş bir unvandır. Pâdişâhlar doğu illerindeki beylere, din ve bilim adamlarına, devlet erkânına da bu sözcük ile, «Sultânım» diye, hitâbetmişlerdir.

Bu unvân ilk defa Osmanlı Hükümdârı Yıldırım Beyazıd'a Niğbolu meydan savaşını kazanması üzerine Kahire'deki Abbâsî Halifesi tarafından tevcih olunmuştur.

Büyük bilgin ve ermişlere de kullanılmıştır. Hacı Bektâş Velî hazretlerine (Sultân-ül-ârifin) = Anlayışlıların Sultânı. Hz. Mevlânâ'nın babasına : (Sultân-ül-ulemâ) = Bilginler Sultânı denilmiştir.

Sultân sözü, gelmiş geçmiş Bektâşi azizlerinin adlarının sonuna eklenerek kullanılan bir söz olup onları en başta gelenler arasında, en çok saygı değer kimse olarak tanıma ifadesidir. Akyazılı Sultân, Kızıldeli Sultân, Sarı Saltık Sultân, Pir Sultân... gibi.

Mürşidin eşine Anabacı denildiği gibi Dede-baba eşine de (Anabacı Sultân) denilir.

Aşk Meydanında Taht ile Tâbüd arasında fark gözetmeyenlere Sultân derler.

Şâh : Pâdişâh, Hükümdâr anlamındadır. Doğu memleketlerinde, özellikle İranda kullanılır bir unvandır.

Osmanlı Hükümdârları bunu Şâh-ı âlem, Şâh-ı cihân, teşrif-i Şâhâne, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne gibi deyimler hâlinde kullanmışlardır.

Bektâşilikte Şâh sözü Şâh-ı vilâyet'ten kısıtılarak (Hz. Ali) için kullanılır. Hazret-i Şâh

denince Hz. Ali anlaşılır.

Tâc : Dervişlik katına yücelenlere, özel törenle elbise giyilirken (eski deyimle : libâs iksa edilirken) başına giydirilen üstü oniki dilimli, alt kenarı dört parçadan yapılmış keçeden başlık. Bunun üst parçalarına terk, alttaki dört parçasına kapı denir. Oniki terk oniki İmâm'ları, kapılar dört kapıyı: Şeriat, tarikat, ma'rifet ve hakikatı temsil ederler. Oniki terkli tâca (Hüseynî), üstü de dört parçalı olanına (Edhemî) tâc denilir.

Tâc usulüyle tekbirlenerek giydirilir. Yedi dilimli olanına (Şemsî tâc) denir.

Tarik Urmak : Bakınız : Düşkün maddesi.

Taylasan : Bakınız : Sarık maddesi. Halife Baba ve Dede-baba'nın sarığının sağ tarafından omuza doğru sarkan uc. Mevlevî sikkelerinde de Taylasan vardır. Onlarda sol arkadan sarkıtılmıştır.

Tennûre : Yakasız, önü boydan boya açık, düğmesiz, düz, etekleri geniş, kolu bir entari gibidir. Mevlevîlerde de vardır. Onlarda kolsuzdur. Hırka ve Haydariyyenin altına giyilir. Yaka ve belinde iç tarafından ve dıştan bağlanarak tutturulacak bağları vardır. Beyaz kumaştan dikilmesi gelenektir. Beyaz üzerine ince koyu çizgili kumaşlardan yapılmışlarını da gördüm. Aşevinde, ocak başında görevli olanlar kir kaldıracak köyüca renkli (Kahve rengi hattâ siyah) tennûreler de giyebilirler.

Tercüman : Çeşitli görevlere başlamadan önce okunan kısa kafiyeli düz yazı veya şiir şeklinde vezinli kafiyeli yazılmış dualardır. Fütüvet teşkilâtında ve Mevlevîlerde de bu deyim vardır.

Herhangi bir hatâ için verilen karşılığa da Tercüman denildiğini görüyoruz. «Canım kurban, tenim tercüman» sözü de Hizmet görme tercümanı içinde geçiyor ki bu anlamdadır.

Tercüman urmak : Bakınız Düşkün maddesine. Tarik urmak da bu anlamdadır.

Tig - bend : Yola girip nasib alan cânın beline Ayn-ül-cem'de Mürşid tarafından bağlanan

GEMEREK TÜRKÜLERİ

— VI —

Derleyen : Mehmet Güner DEMİRAY

Çırpına çırpına kollarım kaldı
Nefesim kesildi canım azaldı
Kafasını buza çaldı desinler.

(Çepni Köyünden)

HAÇÇA'NIN AĞIDI

Haçça inek sağar
Tası koymuş gerli bakar
Seğmen gürleyip gelince
Sağ yanına boyun eğer.

Haççamın karın yarmışlar
Bozbulanık su dökmüşler
Gönülümne Haçça kızım
Ağa kaynın vurdu seni.

Memirli'nin oğlu Memiş
Tabancası sırma gümüş
Seğmen gürleyip gelince
Ben Haçça'ya kıymam demiş.

(Gemerek'ten)

Bir de Çerâğları yeya ocağı yakmağa da uyarmak, uyandırmak denilir.

Vahdet : Bektâşilikte uyku için kullanılır. Uyumak, yalnız kalmak, yatmak «Vahdete varmak»tır. Başka yollarda da kullanılan bir deyimdir.

Yazıcı : Bektâşi - Alevîlerde Tavuğa yazıcı derler.

Yeşil Yaprak : Niyaz, nezir, Mürşide gönül alma kabllinden sunulan armağana bu isim de verilir. Hiç bir şey bırakamayan gerçekten bir yeşil yaprak bırakır. Mevlevîler buna (Berk-i sebz) derler.

Yolsuzluk : Yol edebine uymayan, suç işleyene Yolsuz, bu hâle de «Yolsuzluk» denir. (Düşkün) maddesine bakınız.

Zinâ : İç anlamda yol âdâbına aykırı her türlü harekete denir. Hizmette kusur, hürmet ve şefkatte eksikli olmak, erkân ve âdâba aykırı iş işlemek gibi.

(Son)

yünden örme, üç düğümlü bir bağdır. Tiğ-bend kılıç bağı demektir. Yünden ve özellikle nasib alacak cânın o gün tiğlanan (Nasib Kurbânı)nın yünden örülür. İki metre kadar uzunlukta ve oniki iplikle örülür. Özel bir örme tarzı vardır. Dergâhlarda bacılar ve Dervişler bunu hemen hazırlarlar.

Mürşid, cânın beline bağlamadan önce üç tane düğüm atar, tekbirleyerek bağlar. Nasib alan cân bunu oniki gün belinden çıkarmaz ve eşiyile birleşmez. Bazan bu süreyi üç gün tutarlar.

Her yıl hizmet görme (baş okutma)dan sonra da böyle yapılır.

Tüba : Kökü yukarıda, dalları aşağıya doğru olan ve cennette bulunduğu söylenen bu efsânevi ağaç, başı ve düşünen beyni yukarıda, kolları ve bacakları aşağıya doğru sarkan bir ağaç benzetilen İnsan'dır.

Uyarmak, Uyandırmak : İki yerde kullanılır: Bir istekliye nasib vermeğe Cân uyarmak veya uyandırmak denilir. Herhangi bir konu üzerinde ona bilgi verip, irşâd etmeğe de uyarmak denir.

CELÂL'İN AĞIDI

Ayşe teyze Ayşe teyze
Duydun da mı geidin bize
Beş kızınan davet gezdik
Kara düğün kaldı güze.

Ak odayı süpürmedim
Ketenimi ata ata
Eşim Celâl can veriyor
Midesini tuta tuta.

Eşim karyolada yatar
Elini dışarı atar
Neren ağrıyor deyince
Elini döşüne tutar.

Koyun gelir yata yata
Çamurlara bata bata
İnkâr etmem altın etti
Kuru yerde yata yata.

Ağlayıp ta güleceğim
Çatlayıp ta öleceğim
Yengeler kapıya geldi
Vur davulcu bineceğim.

Ne enişin başındayım
Ne yokuşun peşindeyim
Bana dulluk yakışır mı
Daha onbeş yaşındayım.

Yoncalıkta gezeceğim
Kuşağımı çözeceğim
İzin verin kayınlarım
Gelinliği bozacağım.

Babamız Sivas'tan geldi
Konu-komşu gelip doldu
Al çeyizim yazılırken
Dediler Celâl'in öldü.

(Çepni Köyünden)

VEREMLİ KIZ

Doktor heç gün gelir geçer
Herkes ona merak eder
Doktor der ki veremli kız
Yaprak dökümünü bekler.

İğne iplik verin bana
Çıkayım ben kuru dala
Dökülen şu yaprakları
Dizeyim hep bir araya.

Ana beni kaldır gezdir
Tabutuma güller dizdir
Mezarıma kara yazdır
Yazık oldu gençliğime.

Karyolada yata yata
Etrafıma baka baka
Ciğerlerim parelendi

Doktor hapı yuta yuta.
Karyoladan indirdiler
Beyaz gömlek giydirdiler
Cansız ata bindirdiler
Gelmez yola gönderdiler.

Al önlüğüm kaytan yağlı
Zülüflerim zeytin dalı
Bana verem yakışır mı
Daha başım gelin bağlı.

Pencereden kar geliyor
Dünya bana dar geliyor
Açtım baktım pencereyi
Veremli kız can veriyor.

Babam çeyizimi satсын
Mezar taşımı diktirsin
Mezar taşımın üstüne
Zehra kızını yazdırın.

(Çepni'den alındı)

HANDEN'İN AĞIDI

— I —

Ankara'dan geldi gine durmuyor
Sorulan soruya cevap vermiyor
Bunun sırrı nedir kimse bilmiyor
Nasıl kıydın tatlı canına Handen.

Sabahleyin kalktın ahıra vardın
İdamlık ipini boynuna taktın
İpek gibi saçın kime bıraktın
Nasıl kıydın tatlı canına Handen.

Doktor gelmiş başucunda dönüyor
Anası babası zarı zarı ağlıyor
Uçan kuşlar bile sana yanıyor
Nasıl kıydın tatlı canına Handen.

— II —

Evlerinin önü yonca
Yonca kalkmış diz boyunca
Bu sandığı kim açacak
İnce Handen gelmeyince.

Evlerinin önü basma
Handen'imın saçı yosma
Ocağın batsın Koroğlan
Ankara'dan gelmiyese.

Ankara'dan geldi posta
Gemerek'li bütün yasta
Çıkın bakın sandığına
Elbiseler bütün yasta.

Evlerinin önü yokuş
Çıkar dizliye dizliye
Handenimi şişirmişler
Doktor gözlüye gözlüye.

(Gemerek'ten alınma)

(Devamı var)

Bize gelen KİTAPLAR

● Metin And : «DÜNYADA VE BİZDE GÖLGE OYUNU». Önsöz, Gölge Oyunu'na genel bakış, Asya'da Gölge Oyunu, Akdeniz ve Avrupa Gölge Oyunu, Türk Gölge Oyunu : Kökeni ve evrimi, Karagöz'ün bölümlenmesi ve tekniği, Karagöz'de kişiler ve kişileştirme, İçerik ve oyun dağarı, Karagöz'ün üç temel niteliği, Osmanlı İmparatorluğu'nda Gölge Oyunu, Kaynakça - Tasvir Koleksiyonları. Ekler : Perde gazelleri, Tekerlemeler, Nazireler (Benzekler), Muhavereler, Ara muhavereleri ve bir Fasil. Siyah - beyaz ve renkli resimler. Kapak düzeni : Ferit Apa, Ön kapak renkli Karagöz - Hacivat resmi : Bil Baird. Arka kapak : Kitabın yazarı Metin And'ın Thailand'da klasik dansçılarla bir fotoğrafı ile kısa biyografisini vermektedir. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sanat Dizisi : 26. Kitap, 24 X 16,5 cm. boyunda, 448 + XXXII sayfa, 125 lira (Ankara, 1977).

● Hayrettin İvgin - Aziz Şeren - Nedim Aslan : «HALK EDEBİYATI» Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu Eğitim Enstitüleri, Türkçe Bölümü, 2. sınıflar için. Halk Edebiyatı ve Folklor Konusunda geniş bilgi ile Türkiye'de Halk Edebiyatı ve Folklor çalışmaları. 28 X 20 cm. boyunda, 42 sayfa, öğrencilere parasız (Ankara, 1977).

● Kenneth S. Goldstein - Prof. Dr. Ahmet E. Uysal : «SAHADA FOLKLOR DERLEME METODLARI». Önsöz, Giriş, Araştırma meselesinin tespiti. Derlemede zaman meselesi, Sahaya çıkmadan önce yapılacak hazırlıklar, Kaynak kişilerle münasebet kurulması ve sürdürülmesi, Gözlem yoluyla derleme metodları, Mülakat yoluyla derleme metodları, Saha çalışmalarına yardımcı olan başka metodlar, Kaynak kişilerin teşvik ve hizmetlerine karşılık ödeme yapılması, Sonsöz, Bibliyografya. Modern folklor araştırmacısının ihtiyaçları düşünülerek, folklor malzemesinin derlenmesinde kullanılan metod ve teknikleri sistematik olarak açıklayan bir rehber olarak hazırlanmıştır. Kültür Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları : 23. Kılavuzlar, El kitapları, Tarihçeler Dizisi : 3. Esr 23,5 X 16,5 cm. boyunda, 128 sayfa, 15 lira (Ankara, 1977).

● Tahir Kutsal Makal : «MEYDAN DAYAĞI». Roman. Kurtuluş Savaşımızın cephe gerisi, Demirci Mehmet Efe ve Denizli vak'ası ile Zeybeklerin kahramanlık öyküleri. Kitap Peyami Safa Roman Yarışması ödülünü kazanmıştır. Ötügen Yayınları : 121, Edebi Eserler : 58. Eser, 19,5 X 12 cm. boyunda, 180 sayfa, 12,5 lira (İstanbul, 1977).

● Oğuz Tansel : «AL'LI İLE FIRFIRI». Masallar. Cilt : 2. Birkaç söz, Tekerleme, Korkak Adam, Kırk Kardeşler, Al'lı Tilki, Hotlu Kız, Avcı Oğlu, Konuşan Balıkla Yalnız Kız, Üç Kardeşler, Dal-yanoğlu, Mavi Gelin, At, Tilki, Kurt, Karanlık Dünya, Yedi Dullar, Periöğlü. Masal çalışmalarıyla ilgili açıklama. 1 ve 2. ciltlerdeki masalların kaynakları. Yaz Yayınları, Öykü Dizisi : 2 (3). İsteme adresi : Meşrutiyet Cad. 36/18, Yenışehir - Ankara veya P.K. 850, İstanbul. Kitap, 23,5 X 15,5 cm. boyunda, 158 sayfa, 50 lira (İstanbul, 1976).

● Oğuz Tansel : «AL'LI İLE FIRFIRI». Masallar. Cilt : 1. Birkaç söz, Tekerleme, Üç Peri Kızı, Al'lı ile Fırfır, Oduncunun Karısı, Mavi Benekli Fırık, Çobanla Beykızı, Naz Kız, Becerikli Kız, Alaca Bulaca, Dünya Güzeli, Balıkçı, Kabak Donunda Kız, Topal Dev. Eserin sonunda yazarın masal çalışmaları ile ilgili bir açıklaması ve bibliyografya yer almaktadır. Yaz Yayınları, Öykü Dizisi : 2. Kitap, 23,5 X 15,5 cm boyunda, 144 sayfa, 50 lira (İstanbul, 1976).

● Mehmet Ali Birand : «39 SICAK GÜN». 15 Temmuz - 14 Ağustos 1974 Kıbrıs Harekâtı'nın gizli ve açık tam hikâyesi. 5. Baskı. Milliyet Yayınları, Belge Kitap : 1. Kitap 27 X 20 cm. boyunda, 266 sayfa 35 lira. (İst. 1976).

● Nejdet Sançar : «TÜRKÇÜLÜK ÜZERİNE MAKALELER». Yazarın tanıtımına dair yazıdan sonra 48 makale eserde yer almaktadır. Töre Devlet Yayınları, Nu. 36, P.K. 178, Bakanlıklar - Ankara. Eser, 19,5 X 13 cm. boyunda, 232 sayfa, 15 lira.

Ermenek'ten Derlemeler :

ERMENEK'TE SÖYLENEN MANİLER

Derleyen : Ali İLİSÜLU

Ermenek, Torosların Taşeli'ndeki yaylaların dan birine kurulmuş. Kırpikleri yeşil ağaç denizdir. Bu denizde yaşayanların gönülleri coşkun, titre ve heveskardır. Dertleri, elemeleri, çileleri, sabırları ile Taşeli türkülerine ilham kaynağı olmuştur. Türkmenlerin göç çefasında onlara yurt olmuş, göğüs açmıştır.

İşte bu gönül diyarında doğayla insan koyun

Bu yazı yazı değil
Elim terazi değil
Mevlâm ayrılık yazmış
Gönüm hiç razı değil.

Ayağında çanak yok
Ayran taştı yayık yok
Görenler sarhoş olur
Seni seven ayık yok

koyuna yaşamışlar, sabrın ve mücadelenin kısıncında dertlerini, elemelerini, kaygularını türkü yapmışlar, mani ve ninni yakmışlardır.

Kâh beşik, kâh çeşme başlarında, kâh malama (savrulmaya hazır düvenle döğülmüş buğday yığını) üstünde, kâh mehtabın koyu tebesümü içinde türküler düzmüşlerdir. Şimdi, bu beldeden mani örneklerini görelim :

Yarımın adı Handan
İndir perdeyi camdan
Al hançeri vur bana
Ben de bıktım bu candan

Bahar gördüm, yaz gördüm
Güzel gördüm naz gördüm
Her tarafı dolandım
Senin gibi az gördüm.

Yeşil ipek bükeyim
Derd'im kime dökeyim
Ver sevdiğim zülfümü
Kefenime dikkeyim.

Serçeler düğün eyler
Bilmem ki ne gün eyler
Ben feleğe neyledim
Hep bana oyun eyler

Oy babam yanan ağlar
Derde boyanan ağlar
İki baş bir yastıkta
Evvel uyanan ağlar

Şu dağlarda ordu var
Ordu gitmiş yurdu var
Gözlerinden anladım
Sende gönül derdi var

Yol üstünde çınarım
Senden bir gül umarım
Ben de gül çoktur amma
Senin kalbin sınıram.

İnleyim dinle gönül
Dinleyim inle gönül
İnim inim yanalım
Senin derdinle gönül

Ağaçta güller durur
Altında kahve pişir

Bir Trakya Masalı :

TÜ(Y)LÜ ÇOCUK

Derleyen : Haşım Şekip İŞİK

(Anlatan : Mustafa Aksu, Yaşı : 49. Köyü : Keşan/Dişbudak Köyü. Tarihi : 15.7.1973).

Bir varmış, bir yokmuş, evvel evveliken, deve tellâl iken, piré berber iken, (h) oroz imam iken, ben anamın beşiyini tıngır mingır salları iken, anam düştü beşikten, babam düştü eşikten, anam kaptı maşayı, babam kaptı meşeyi, dolandırdılar bana otuziki köşeyi. Koştum koştum bir de arkama bakacak oldum. Neeee... bir fare boyu yol gitmişim, Ordan gittiim gittim lüle sümbül biçerek, ka(h)ve, tütün içerek. Yedi kat perdenin altında güzel bir (h)anım oturuyordu. Kaşları benziyordu kazan kulbuna, yüzü benziyordu maymun suratına! Ayduruptan yaptırırım mintan, ilikleri karpuz kabuğundan, düymeleri turuptan. Armudu aşlıyalım, altında kişiyalım, izliniz var ise masala başlıyalım.

Eski zamanların içerisinde, adamın birisi oduna gidiye. Bir ayı bu adamı kaçınıya. Yedi yıl yer altı deliyinde ma(ğa)rada karı-koca olup yaşıyala. Bir yıl sonra ayıdan bir erkek çocuk dünyaya geliye. Bu çocuğun belden aşağısı ayı, belden yukarısı insanmış. Bu çocuk yedi yaşına geldiği zamanlar bubası ayının ma(ğa)rasından kaçıya, evine geliye. Eski ailesini görünce sarmaş-dolaş olup tekrar mutlu mutlu yaşamıya başlıyala. Ma(ğa)radan kaçarken baltasını orada unutıya.

Bir gün dişi ayya çocuk «Benim bubam nerede, diye sorıya. «Bilmeyen o(ğ)lum.» diye dişi ayı. Çocuk :

— Ben bubamı aramıya çıkıcam. Nerde bulabilirim? deye anasına.

Ayı aya(ğa) kalkıp bir geriniye ve baltayı çocuğun eline verip, «Şu karşıklı küve git, caminin yanına baltayı koy, camiden çıkarken baltayı kim alırsa onun arkasına takı, o senin bubandır», deye!

Her güllüğü gördükçe
Beni aklına düşür.

Kaşları tıpkı yaydır
Yüzü sanki bir aydır
Gönü öyle geniş ki
Sanırsın bir saraydır.

Benim dertli seyyahım
Her işim bozgun gelir
Bülbüle tuzak kursam
İçine kuzgun gelir.

Ocak düzen alır
Hamur tükenir

Çocuk küve gidiye, caminin yanına baltayı koyıya. Adamlar camiden çıkarken birisi, «Bu balta benim yavı, burada ne araya?» diye baltayı alıya. Çocuk (h)emen onun arkasına takışaya. Eve gidince sarmaş dolaş olıya. Bubası bunu okula yazdırya. Çocuk okula gidip geliye. Fakat (h)er gün bir kişi iki kişi öldürüye. Çocuklara, kızıp bir yumruk vurunca çocuklar (he)emen ölüye. Kuvünün (h)alkı bu çocuktan bıkıya. Çocuğu bubasına şikâyet ediyle. Adamca(ğ)ız, «ne yapıyım» deyip düşünmeye başlıy. Karısı çocu(ğu)n üvey anası oldu(ğu)ndan, «Biz bu çocu(ğu) perilerin dirmenine (değirmen) yollaalım, perilen onu öldürsün», deydi. Bubasının aklına giriyi.

Beş çuval kum doldurup arabaya koyıyala. «Al o(ğ)lum bunu dirmene götü, ü(ğ)ütsünle» diyi bubası. Çocuk arabayı alıp dirmene du(ğ)ru yollanıye. Perile o akşam arala-gürala işlerinde çalışıyalmış. Çocuk bir ba(ğ)ıriye, gürültüye benziyen sesi perile duyıyle, fakat kulak asmiyle. Çocuk dirmenin direyini tutup birkaç defa sallayı. Aya(ğ)ını yere vurıya başlıy. İçerdeki perile «eyva(h) deprem mi oluyi, ne oluyi» deye dışarıya çıkıyala. Bir de ne görüyle, karşılarında yarısı insan, yarısı (h)ayvan olan bi çocu! Perile «kimsin sen, ne istiyisin» deyile. Çocuk : «Bu(ğ)day getirdim, bunları ü(ğ)ütecek-siniz, ben şurada avlanıcam» deydi. Çocuk avlanmaya gidiyi. Perile çuvalar açınca bi de görüyle ki içleri kum dolu. Birbirlerine bakıp mırıldanıyle. Hemen durumu anıyle ve kumları boşaltıp çuvalara un dolduriyle. Çocuk geliye, arabayı (h)azır bulıye. Periler yüreklerinin tüpürüsüyle çocu(ğu) selâmetliyle. Çocuk sağ selâmet takır tukur eve geliye. «Ana, buba» deydi seslenerek, arabayı boşaltalım, ya(ğ)mur ya(ğa)rsa islanir, deydi. Bubasıyla anası çuvalarda kum olduklarını bildikleri için «yarın boşaltırız» deyile. Çuvaları

Ev düzen alır
Ömür tükenir.

Varlıklı yılım
Kârlıklı yılım

Eskinin biti yakar
Kötünün sözü yakar.

zamanınız
pahalı mı?

TÜRKİYE HALK BANKASI
küçük tasarruflarımız kadar
zamanınızın'da çok değerli olduğu
çağımız yaşantısında
süratli hizmeti gaye edinecek
modern bankacılık uygulaması
ile daima hizmetinizdedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI
halkın bankasıdır

açınca bir de ne göriyle, (h)epsi un! Adam «ya-vu biz bunu öldürmeye çalışıyız, ama o bizim iyili(ği)miz için uğraşıya» diye. «Kum doldurduk, un getirdi».

Çocuk gine okula devam etmiye başlıye. Birkaç gün içinde gine birkaç çocuk öldürkiye. Küvünün (h)alkı, gine şikâyetçi olmiya başlıye. «Bizim çocuklarımızı öldüre öldüre bitirecek bu çocuk», diye babasını sıkıştıriyle. Kü(y)lüle, «Biz bunu anan (h)asta diye aldatalım, elma ba(h)çesine elma alması için yollalım. Onu ordaki devler yer» deyle. Adamca(ği)z, çucu(ğu)nu yanına ca(ği)riye, «Bak o(ğ)lum, görüyesin, anan (h)asta, filân dâ(ği)n tepesinde, filân yerde bir elma â(ğa)cı var. Bu elmadan anan yirse iyi olucak, onu ancak sen alabilirsin. Ama kendini iyi kolla, bu işin içinde ölüm de va», diye. Çocuk, «Sen meraklanma buba» diye ypla çıkıye.

Gitmiş gitmiş, ıssız karanlıklara düşmüş, bir de ne görsün, bir duda(ği) yerde, bir duda(ği) gökte dört tane dev. Elma â(ğa)cının altında oturiylermiş, elmayı kimse koparmasın, diye. Çocuk bunları görünce sanki evvelden a(h)papmış gibi selâm verip ellerini sıkmaya kalkmış. Devler de dördü birden aya(ğa) kalkıp sırtlarındaki tü(y)leri dikip, Tü(y)lü çucu(ğ)a meydan okumaya başlamışlar. Çocuk ne olursa olsun erkekli(ği)mi bi deneyim, yenilsem karı olucak di(y)lim ya, demiş. Çocuk, devin birine bi gömülüye, bi gürlütü kopuya, Dev, çok korkuya ve kendini bırakmasıyçün Tü(y)lü çucu(ğ)a çok yalvarıya. Yalvarmaktan çeneleri a(ğ)ırımış. İkincisi, üçüncüsü de dayak yiyip Tü(y)lü çoc (uğ) a yalvarıyala. Dördüncü dev â(ğa)çta dayalı dururmuş. (H)Enüz uykusunu açamamış, uyku sersemî imiş. Çocuk â(ğa)ca bi vuruya, â(ğa)cı bir salıya, dev ne yapaca(ği)ni şaşırıya. O da çok korkuya. Korkudan zingil zingil titremiye başlıyala. Tü(y)lü Çoc(uğ)a «Dile bizden ne dilersen», diye yalvarmaya başlıyala. Çocuk da: «Benim bi anam va, çok (h)asta. Bu â(ğa)çlardan elma yerse iyi olacak. Onunçün geldim, bana bir elma verin» diye.

Devle (h)emen etrafa, binbir tarafa yaylıyala. Bi elma bulup Tü(y)lü Çoc(uğ)a getiriyele. Elma üç okka a(ği)rılı(ği)ndaymış. Devle(r), çuc(uğ)a diyle ki: «Ey çucuk, bu elmamın içi yınmez, dışı yınir. Al bunu anana gütür», deyle. Çocuk elmayı alıya, devlerle birer birer el sıkı-

şıya, oradan ayrılıya. Ayrılırken devler, «Toka yaparken kollarımızı koparçaktı, bu nasıl kuvet diye mırıldanarak söyleniyele. Şaşırıyalâ. Buralara in cin bile gelemezdi, bu nasıl geldi», diye konuşuyala.

Tü(y)lü Çocuk elmayı alıp eve getirince du(ğ)ru bubasına veriye. Bubası «Üç okka a(ği)rılı(ği)nda, bu nasıl elma» diye şaşırıya. Elmayı bıçakla kesiyer. Bi de ne gürsün. İçi altın dolu! Çucu(ğu)n bubası: «Bu çocuk bizim iyli(ği)mize uğraşıya, biz onu öldürmeye u(ğ)raşıyaz», demiş. Gine çucu(ğu) ba(ği)şlamış.

Çocuk gine okula başlamış. Ama gine arkadaşlarını dü(ğ)meye başlıya, kimi düverse o çocuk ölüye. Kü(ğ)nün (h)alkı gine sülenmeye başlamış. Bu kez de «biz bunu savaşa yollaalım, düşmanla onu öldürürle», demişle. Bubası gine çucu(ğu)nu ga(ği)rip: «Bak u(ğ)lum, demiş. Düşman bize çok yaklaşmış. Okunu, yayını al, etına bin, git savaşa, bizi kurtar», demiş. Çocuk (h)emen yola revan oluya.

Savaş alanına yaklaştı(ği)nda bi tepeye oturup karnını doyuruya. Kılıcı çıkarıp yere yere saphıya ve orac(iğ)a yatıya. Oranın savaş komutanlarından biri kılıcı görüye. Kılıca yanaşıya. Üzerindeki yazıyı okuya, Bi de ne gürsün. Kılıçta «Yetmişbin kişiyi telef eden Şa(h) Me(h)-met» yazıya. (H) Emen yerlerde sürüklenip oradan kaçıya ve gizlice bi karargâhta subaylarını toplıya. Komutan. «Arkadaşlar o çucu(ğu)n kılıcında «Yetmişbin kişiyi telef eden Şa(h) Me(h)-met» yazıya. Biz ise onbin kişiyiz. Onunla (h)iç başedemeyiz. (H)epimiz ölürüz», diye ve savaş da(ği)tıya.

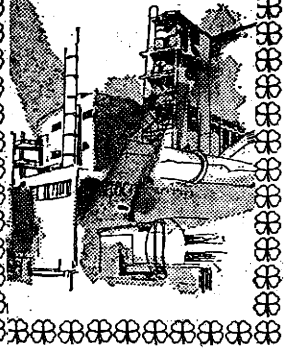
Az ötede kü(ğ)de dü(ğ)ün olu(yor)muş. Kırkinci gecesi beni de ça(ği)rdıla. (Dü(ğ)ne gittim. Saba(h)leyin eve gelicem zaman «Sana yemek de verelim, çocuklarına götürü(r)sün». Bi eşek yükü yemek verdimle. Tam küve girce(ği)m zaman (h)oca yola sıcak kül dökmüş. Eşeyin bacakları mumsanmış, eridi. Semerî camdanmış, kırıldı. Yemekler (h)ep yola döküldü. Derken, (h)ocanın köpekleri geldi. Başladılar yemekleri yemeye. «A be durun, bi şey bırakmadınız», dedim, dinletemedim. Para etmedi. Köpekler, «Senin çocukların yarın saba(h)ı gelip bizim kuyru(ğu)muzun altını yalasınla», dedile.

Gökten düştü üç elma. Biri anlatana, biri dinliylene, biri de duydu(ğu)nu başka birine anlatana.

sanayie dönük yatırımların ve 4000'i aşan ortağıyla halka açık gerçek kuruluş

TÜRKİYE
GARANTİ
BANKASI

Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü

(Folklor : 54)

Gerçek Kültür
hazinesi
TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

(Folklor : 55)

EV

sahibi olmak
SİZİN DE
hakkınızdır

YUVA
hesabımızla
EV
edinmenize
yardımcıyız

evlilik tasarruf bankası

EMNİYET
SANDIĞI

